

เปรียบเทียบนิราศและเมฆุต

4.1 ประวัติผู้แต่ง

เราไม่สามารถจะหาหลักฐานเกี่ยวกับชีวิตของกาลิทาส ผู้แต่ง เมฆุต นี้ได้อย่างแจ่มแจ้ง เป็นเรื่อง เป็นราว แม้จากงานเขียนของเขาหรืองานเขียนของนักเขียนอื่น สิ่งที่จะช่วยให้เราทราบได้บ้างจึงเป็นหลักฐานรอง (*Secondary sources*) ซึ่งมักจะ เป็น เรื่องของการ เตาะและสันนิษฐาน เอามากกว่า

ชื่อของ "กาลิทาส" หมายถึง " ผู้รับใช้เจ้าแม่กาลิหรือทูรดา " ซึ่งเป็นภาคที่ร้ายของพระอุมา ชายาพระศิวะ มีเรื่องเล่ากันว่า กาลิทาสเป็นผู้ไม่รู้หนังสือ จนเมื่อได้บูชา เทวองค์นี้ เป็นที่โปรดปรานและได้รับพรทำให้เขากลายเป็นผู้มีอัจฉริยะทางภาพยกลอนไปได้อย่างอัศจรรย์ บ้านเกิดของกาลิทาสอาจจะอยู่ที่ใดที่หนึ่งในเมือง มาลวา (*Malwa*) ในอินเดียตอนกลาง และจากที่เขาได้พรรณนาภาพของเมืองอุชเชนีอย่างละเอียดละออในเรื่อง เมฆุต เราอาจจะสันนิษฐานได้ว่าเขาเคยอยู่ในเมืองนี้ด้วย มีเรื่องเล่ากันว่า กาลิทาสเป็นนักปราชญ์ในราชสำนักของพระเจ้า विक्रमादित्य แห่งนครอุชเชนี ซึ่งก็ไม่ใช้คำเล่าลือที่เหลวไหลเชื่อไม่ได้ เพราะผลงานของกาลิทาสบ่งให้เห็นชัดเจนว่าเขามีชีวิตเกี่ยวข้องกับอยู่ในราชสำนักแห่งนั้น กาลิทาสเป็นผู้ที่อยู่ในวรรณะพราหมณ์ และเลื่อมใสในพระศิวะ เขาได้ท่องเที่ยวไปทั่วอินเดีย การพรรณนาถึงภูมิศาสตร์ของ เทือกเขาหิมาลัยและสถานที่ต่างๆ ในอินเดียอย่างแจ่มแจ้งละเอียดลออแสดงให้เห็นว่าเขาได้เห็นภาพเหล่านั้นด้วยตาของตนเอง ไม่ใช่จากจินตนาการ

เรื่องที่ว่าเขามีชีวิตอยู่ในสมัยไหน เป็นที่ถกเถียงกันมากในหมู่นักศึกษา งานของกาลิทาส Keith และ Kale ต่างกล่าวว่ กาลิทาสเป็น

หนึ่งใน "นวรรตนะ" (*Nine Gems*) แห่งราชสำนักของพระเจ้าวิกรมาทิตย ซึ่งยังยุติไม่ได้ว่าพระเจ้าวิกรมาทิตยพระองค์ไหน เพราะกษัตริย์ในประวัติศาสตร์โบราณของอินเดียมีหลายพระองค์ทรงใช้พระนามนี้ กษัตริย์พระองค์หนึ่งซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผู้ก่อตั้งจักราชวิกรมหรือวิกรมสังวัต (*Samvat*) เมื่อ 56 ปีก่อนคริสตกาล หรือในราวพุทธศตวรรษที่ 5 ทรงใช้พระนามนี้ นักปราชญ์สมัยใหม่เชื่อกันว่า กาลิหาสจะต้องมีชีวิตอยู่ในรัชสมัยของกษัตริย์พระองค์ใดพระองค์หนึ่งในราชวงศ์คุปตะ สมัยคุปตะนี้อยู่ในระหว่างปี.ศ. 843 - 1193 (300 - 650) เป็นสมัยที่มีชื่อเสียงมากในประวัติศาสตร์อินเดีย และเป็นยุคฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาสันสกฤต และศิลปวิทยาการต่างๆ

Mr. Vincent A. Smith

ผู้เขียน *Early*

History of India

สันนิษฐานว่า กาลิหาสน่าจะมีชีวิตอยู่ในสมัยของกษัตริย์ราชวงศ์คุปตะพระองค์ใดพระองค์หนึ่งต่อไปนี้ คือ

พระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 (พ.ศ. 900 - 956)

พระเจ้ากุมารคุปต์ (พ.ศ. 956 - 998)

พระเจ้าสกันหคุปต์ (พ.ศ. 998 - 1023)

ทั้งพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 และพระเจ้าสกันหคุปต์ ต่างได้รับพระนามว่าพระเจ้าวิกรมาทิตยทั้งสองพระองค์ เมื่อเชื่อกันว่า กาลิหาสเป็นกวีในราชสำนักพระเจ้าวิกรมาทิตย ก็จำเป็นจะต้องพิจารณาเหตุว่าเป็นวิกรมาทิตยพระองค์ไหน มีผู้สันนิษฐานแตกต่างกันไปหลายทาง เช่น

มลลินาถ และ ทักษิณาวรตนาถ ได้สันนิษฐานว่า กาลิหาสอยู่ในสมัยของพระเจ้ากุมารคุปต์ และพระเจ้าสกันหคุปต์ โดยยกเหตุผลจากที่กาลิหาสอ้างถึงชื่อของ กุมารสัมภ เป็นชื่อบทละครเรื่องหนึ่ง คล้ายกับพระนามของพระเจ้ากุมารคุปต์ และชื่อ วิกรมโฆรวลี ก็คล้ายกับชื่อของพระเจ้าวิกรมาทิตย นอกจากนี้ในอรรถกถา

1

M.R. Kale, " Introduction, " *Ritusamhara of Kalidasa*

(Delhi : Motilal Banarsidass, 1967), p. 3.

เรื่อง เมฆุต มลินาถ ได้บรรยายชื่อของ พินนาค (*Dinnāga*) ว่าเป็นชื่อของนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาคนหนึ่ง มีชีวิตอยู่ในราวปีพ.ศ. 943 ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระเจ้ากุมารคุปต์ และการอ้างอิงการรบกับพวกอื่นในเรื่อง รฆวงศ์ ก็เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยของพระเจ้าสกันทคุปต์

Mr. Smith สันนิษฐานว่า งานชิ้นแรกสุดของกาลิทาสคือ อตุลหาร และ เมฆุต อาจแต่งขึ้นก่อนพุทธศักราช 956 ซึ่งหมายถึงรัชกาลของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 ส่วนผลงานเรื่องอื่นๆนั้น คงจะเขียนภายในรัชกาลของพระเจ้ากุมารคุปต์ที่ 1 และอาจจะเป็นไปได้ว่า กาลิทาส อาจจะมีชีวิตอยู่ถึง 3 รัชกาลก็ในสมัยของพระเจ้าสกันทคุปต์อีกด้วย เนื่องจากการกล่าวถึงการรบกับพวกอื่นในบทละคร เรื่องรฆวงศ์ ดังที่กล่าวมาแล้ว

การพรรณนาภาพของนครอุชเชนีอย่างละเอียดในเรื่อง เมฆุต ทำให้เชื่อกันว่า กาลิทาสคงจะต้องมีชีวิตอยู่ในราชสำนักของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2 ด้วย เพราะพระองค์เป็นผู้สร้างนครอุชเชนีเป็นเมืองหลวง *Keith* ได้สรุปว่า กาลิทาสมีชีวิตอยู่ในปีพ.ศ. 943 ซึ่งอยู่ในสมัยของพระเจ้าจันทรคุปต์ที่ 2

4.2 คำประพันธ์

เมฆุต แต่งด้วยโคลงสี่สุภาพที่เรียกว่า ชลทกาวย มีลักษณะเป็น *Lyric poem* ของสี่สุภาพ มักใช้แต่งเรื่องทางศาสนา (*religious*) หรือบทพรรณนาความรักและความงามของธรรมชาติ (*erotic*) ซึ่งชนิดหลังเป็นแบบที่กาลิทาสชอบใช้ในการแต่งโคลงของเขา เมฆุต มีความยาว 116 บท แต่งด้วยแบบฉันทอ มานทากรานตา (*Māṇḍikrānta metre*) ซึ่งมีบทละ 4 บาท บาทละ 17 พยางค์ มีผู้แปลออกเป็นภาษาอังกฤษหลายคนทั้งในแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น *H.H. Wilson* และ *Arther W. Ryder* แปลเป็นร้อยกรองและยังมีของ *M.R. Kale* และ *Franklin & Eleanor Edgerton etc.* แปลเป็นร้อยแก้ว ที่แปล

เป็นภาษาไทยก็มีฉบับของ ส. ณ อยุธยา (สมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา) แปลเป็นโคลงคนลงในหนังสือ วงวรรณคดี ตั้งแต่ฉบับเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2489 - เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2490 แต่ยังไม่จบเรื่องจนกระทั่งปัจจุบันนี้

4.3 เนื้อเรื่องของเมษุต

กาลิลาส เป็นกวีที่ไตร่ตรองอย่างสูงในวงวรรณคดีของโลกว่าเป็นผู้มีอำนาจในทางสร้างสรรค์อย่างมากคนหนึ่ง และมีจินตนาการกว้างขวาง ในเรื่องเมษุตนี้ นอกจากที่เขาจะได้แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันสูงส่งของมนุษย์ในแง่ที่เกี่ยวกับความรัก เขายังได้พรรณนาถึงธรรมชาติ ป่าเขาต้นไม้และสัตว์ต่างๆ ให้เกิดความรู้สึกว่าสิ่งเหล่านั้นมีสมอง มีหัวใจ เช่นเดียวกับมนุษย์ ผู้แต่งมีความรู้เรื่องธรรมชาติเท่าเทียมกับความรู้เรื่องจิตใจของมนุษย์ จนผู้อ่านจับไม่ไควว่าเขาสามารถพรรณนาสิ่งใดใดให้หมดจดงดงามกว่ากัน

ครั้งแรกของเมษุต หรือ ปรวเมษ เป็นตอนที่ยักษ์ชะฮอร์องให้เมษช่วยนำข่าวจากเขาไปให้แก่ภรรยาที่นครอลกา จึงเป็นตอนที่พรรณนาความงามของธรรมชาติที่นำมาบรรยายอย่างเบิกบานอารมณ์มนุษย์ นอกจากจะให้ความรู้ในด้านภูมิศาสตร์พรรณนาแล้ว ยังแสดงความสามารถของผู้แต่งในเชิงการประพันธ์อีกด้วย ส่วนครั้งหลัง หรือ อุตดรเมษ เป็นตอนที่เมษเดินทางไปถึงบ้านของยักษ์ และบอกข่าวของเขาแก่นางในตอนนั้นจึงเป็นภาพจิตใจของมนุษย์ที่ถูกกำหนดให้อยู่ในกรอบอันสวยงามของธรรมชาติ นั่นคือภาพภรรยาผู้ซื่อสัตย์ของยักษ์ ที่เฝ้ารอคอยการกลับมาของสามีด้วยความอดทน ผู้เขียนจะกล่าวถึง เนื้อเรื่องในแต่ละภาคโดยละเอียดดังนี้

ปรวเมษ

ยักษ์ ตัวเอกของเรื่อง เป็นบริวารของท้าวภูเวร เทพเจ้าแห่งความมั่งคั่ง และเป็นโลกบาลประจำทิศอุดร ในเรื่องนี้ยักษ์ได้ทำความผิดฐานละเลย

คองหน้า¹ จึงถูกท้าวเวรผู้เป็นนายเนรเทศออกไปอยู่โดดเดี่ยวที่ภูเขารามคิริ² เป็นเวลา 1 ปี ยักษ์จะต้องทนทุกข์ทรมานด้วยความเปล่าเปลี่ยวอยู่บนยอดเขา ความโศกเศร้าทำให้ร่างกายของเขาชubbวม จนกำไลเลื่อนหลุดออกจากข้อมือได้โดยง่าย คังทีพรรณนาไวว่า

" And sorrow withering every youthful charm,

" Had slipped the golden bracelet from his arm

1

¹ นักวิจารณ์บางคน เช่น นันทรคิกร (Nandargikar) สันนิษฐานว่า หน้าที่ยักษ์ คือ นำดอกไม้สดไปถวายท้าวเวรผู้เป็นเจ้านายเพื่อใช้ในพิธีบูชาพระศิวะ วันหนึ่งด้วยความไม่อยากจากภรรยาไปแต่เช้าตรู่ ยักษ์เก็บดอกไม้มาไว้คังแดกลางคืน เมื่อท้าวเวรนำดอกไม้ไปบูชาพระศิวะในตอนเช้า ผงซึ่งถูกขังอยู่ในดอกไม้ได้ออกมาตอยหน้า ยักษ์จึงถูกลงโทษ แต่นักวรรณคดีอื่นๆ เช่น Wilson สันนิษฐานว่า ยักษ์มีหน้าที่ดูแลสวนของท้าวเวร วันหนึ่งเขาละทิ้งหน้าที่ไป ทำให้ช่างโอราวัตของพระอินทร์เข้ามาทำลายสระบัวทอง ท้าวเวรทรงพิโรธจึงได้เนรเทศเขาออกจากอลกา (M.R. Kale, The Meghaduta of Kalidasa (Delhi : Motilal Barnasidass, 1969), p.3.

² รามคิริ คือภูเขายของพระราม หมายถึง พระรามเคยประทับอยู่ที่นั่นเมื่อคราวถูกเนรเทศออกจากบ้านเมืองพรอมพระชายาและพระอนุชา

³ เป็นความนิยมของกวีฮินดูในสมัยก่อนที่มักพรรณนาเปรียบเทียบความทุกข์ของตัวละครวามากจนทำให้ร่างกายชubbวมจนกำไลหลวม หรือกล่าวถึงกำไลเช่น ท้าวพวยยันต์โศกเศร้าถึงนางศกุนตรา ชubbหน้ากับทอนแณร่องไหทุกวัน จนกำไลข้อมือมีสีหมองคล้ำ

อ้างอิงใน H.H. Wilson, " Annotation," Meghaduta of Kalidasa.

(Varanasi : Chowkhamb Publication , 1961) , P. 3.

กรรมชั้ดพลั้คพรากแก้ว	นานวัน	เดือนแฉ
ทรวงโคกพาทรงโทรม	ชู่บเศร้า	
กรเปลือยเปล้าสุพรรณ	วลั้ยรวง	หลุคเอย
พอมผายเพราะเรารอง	เรียมนาง	

(ส. ๗ ออยุธยา)

เวลาผ่านไป ๘ เดือน วันหนึ่งในเดือนอาสาฬหมาส ซึ่งเป็นระยะต้นฤดูฝน ขณะที่เขานั่งอยู่บนยอดเขารามคิรี ระลึกถึงโทษกรรมที่เขาได้รับ พลังเหม่อมองไปทางนครอลกา คิดถึงภรรยาของรักของเขา เขาสังเกตเห็นเมฆกลุ่มใหญ่รูปร่างใหญ่โตราวกับช่างลอยมาจากทางใต้กำลังผ่านไปทางเหนือ ความคิดถึงภรรยาทำให้เขาเกิดอุบายที่จะใช้เมฆเป็น "ทูตแห่งความรัก" นำข่าวจากเขาไปให้ภรรยาผู้รอคอยอยู่ที่นครอลกา เขาวานให้เมฆบอกแก่เธอว่า เขายังมีชีวิตอยู่และคิดถึงเธอทุกวันนี้ และช่วยนำคำปลอบใจของเขาไปให้แก่เธอด้วย ยักษะพรณาดึงภรรยาผู้รอคอยด้วยความหวังว่า

" Where dwell the ~~Yakshas~~ in their sparkling fields,
 " And Siva's crescent groves surrounding gilds,
 " Direct thy licenced journey, and relate
 " To her who mourns in Alaka my fate.
 " There shall thou find the partner of my woes,
 " True to her faith, and strange to repose ;
 " Her task to weep our destiny severe ,
 " And counts the moment of the lingering year ;
 " A Painful life she leads, but still she lives,
 " While hope its aid invigorating gives ;
 " For female heart, though fragile as the flower,
 " Are firm, when closed by hope's investing power. ¹

1

H.H. Wilson, Meghaduta of Kalidasa (Varanasi : Chowkhamba
 Publication, 1961) pp. 9 - 1-.

ซึ่งข้อความตรงนี้ ส. ฦ อุษรยา แปลไว้ว่า

เหตุที่นางผู้พลัด	พราภผู้
คือสภาพถูกรอน	จากตน
ความหวังคงเฝ้ารอ	พันจิต
จึงประคองน้องพน	พระกาฬ ¹

ในการขอร้องครั้งนี้ ยักษ์ได้โยนดอกกุศชะ หรือโมกหลวง ขึ้นไปเป็น
บรรณาการตอกอนเมฆ ส. ฦ อุษรยาได้แปลไว้ว่า

เมฆเอ๋ยโปรดรับดอก	กุศชะ นี้เทอญ
เป็นมิตรพลีข้าเจ้า	ถวาย ²

ยักษ์ได้กล่าวให้เมฆฟังว่า สายลมโชยอ่อนจะพัดพาให้เมฆล่องลอยไปทาง
ทิศที่เมืองอลกาตั้งอยู่ แต่ระหว่างทางนั้น เมฆจะต้องผ่านไปตามสถานที่ต่างๆด้วย
ขณะที่ล่องลอยไป หนิงหมายสามีที่อาศัยอยู่ตามเชิงเขารามศิริจะพากันตีใจที่ได้เห็น
และต่างแซ่ซ้องคารวะ ส. ฦ อุษรยา พรรณนาไว้ว่า

ลิวลิวลอยรุดเต้า	ตามกระแสน้ำ ลมเซย
หนิงจากสามีหมาย	เมฆจง
ลอนจิตคั่นดวงแด	พอบ พักครทาน
ชุ่มมวคสมแล้วจง	รื่นรม ³

¹ สมโรจน์ สวัสดิกุล ฦ อุษรยา, " เมฆทูต ของ รัตนกวีกาลิศาสตร์,"
วงวรรณคดี (23 ตุลาคม, 2489), 42.

² เรื่องเดียวกัน, 43.

³ เรื่องเดียวกัน, (กันยายน, 2489), 40.

๘. ๓ อยุธยา ไคธบายไว้วา

ผู้หญิงฮินดูโบราณมีธรรมเนียมว่าเมื่อเวลาสามีเดินทางจาก
ไป ภรรยาต้องขมวดผมให้เป็นมวยอันเดียว เรียกว่า
เวถ์ และเมื่อสามีกลับก็จะแกะขมวดผมนี้ออกได้ ซึ่งเวลา
ที่สามีกลับบ้านมักจะเป็นฤดูฝน ฉะนั้น เมื่อหญิงผู้สามีจาก
ไปแล้วเห็นเมฆลอยมากรูว่าใกล้ฝนจะตก สามีจะกลับบ้าน
แล้ว จึงก็ใจจับขมวดผมของตนเพราะในไม่ช้าจะได้
ออก¹

ในฉบับของ H.H. Wilson, M.R. Kale G.C. Jhala ก็อธิบายไว้ตรง
กัน และ Wilson ยังไคธบายถึงฤดูฝนว่า นำความชื่นชมยินดีมาให้แก่ชาวฮินดู
และนำความสดชื่น อ่อนหวานมาสู่คนรักและกวี เช่นเดียวกับฤดูใบไม้ผลิ มีความ
หมายต่อชาวยุโรป

*The commencement of the rainy season being
peculiarly delightful in Hindustan, from
the contrast at it affords to the Suntry
weather immediately preceding it, and the
refreshing sensation it excites, becomes to
the lover and the poet the same source of love
and tenderness, as the season of Spring is for
the young and poetical, in Europe.* ²

¹ "เชิงอรรด," เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

² *Ibid.*, p. 4.

หงส์ทั้งหลายเมื่อเห็นเมฆก็อยากจะบินไปยังทะเลสาปมานัส (*Manasa*)
ซึ่งอยู่ระหว่างเทือกเขาหิมาลัย เพื่อจะเก็บก้นบัวไว้เป็นเสบียงร่วมเดินทางไปกับ
เมฆไปยังยอดเขาไกรลาส เมฆอำลารามดิรีซึ่งมีรอยพระบาทของพระรามประทับอยู่
พักผ่อนบนยอดเขา คืบหน้าจากลำธารที่ไหลรินอยู่ข้างๆ แล้วเดินทางต่อไปทางเหนือ
ผ่านพุ่มไม้สีเขียวสด มองเห็นรุ้งพาดสายอยู่เหนือยอดเขา เป็นประกายควยรัสมีสีต่างๆ
ทำให้ก่อนเมฆค้ำนั้นสวยงามยิ่งราวกับสีกายของพระวิษณุ เมื่ออวตารมาเป็นพระกฤษณะ
คนเลี้ยงโค หงส์งามยิ่งควยชนทางนกงูงหันนำมาประดับรอบคอ ¹

เดินทางต่อไป ผ่านตำบลมาละ ทำความชุ่มฉ่ำอุดมสมบูรณ์ให้แก่พนักเพื่อ
เป็นรางวัลแก่ชวานา แล้วเดินทางต่อไปทางเหนือ เมื่อเห็นคเหน้อยเมฆก็อาจจะหยุด
พักเหนือยอดเขาอมรภูมิจึงปกคลุมไปด้วยคนมะม่วงมีผลสุกสีทองอร่าม ทำความสว่าง
ให้แก่บริเวณนั้น เมื่อผ่านเทือกเขาจิตรภูไปทางเทือกเขาวิธัย ซึ่งมีลำธารเล็กๆ
ชื่อ เรวา ไหลเอาะไปตามหน้าผาหิน มองเห็นเป็นประกายสีเงินอยู่ภายใต้แสง
อาทิตย์ เมฆจะโคหยุดพักเพื่อลิ้มรสน้ำจากลำธารนี้ ซึ่งหอมหวานด้วยกลิ่นน้ำมันจาก
ช่างป่า

" And sip the gerid current's rich perfume

" When the wild elephant delight to shed

" The price exceeding fragrant from his head ; ²

¹ กฤษณะ ในเรื่องมหาภารตะ หม่อมเลี้ยงโคในป่าพุดทวัน ประดับกาย
ด้วยชนทางนกงูง กายพระกฤษณะจึงเป็นสีน้ำเงินแก่ อ้างอิงใน วงวรรณคดี,
(พฤศจิกายน, 2489), 25.

²

Ibid., pp. 20 - 1.

เทือกทิวเขากว้าง	ในอุทร แล้วฮา
เลือกคิมธाराเร	ระนูน
อันอรลอบอายจร	มันคช ¹ ป่าเฮย
ตรงแหล่งทวาลมกน	กระแสด

เมื่อเดินทางต่อไปจะผ่านทุ่งนาที่สวยงาม และป่าไม้สีเขียวสด ป่าเขาที่มีกลิ่นหอมและสวยงามด้วยสีส้มของดอกไม้ในนาชนิด เช่น กทมพะ (กระทุม) สีเขียวและน้ำตาล สัตว์ป่าที่อาศัยอยู่แถบนั้น เช่น หมี กวาง และช้าง จะชี้ทางให้กับเมฆ เมฆจะแลเห็นนกจากตะ (กาเหว่าลาย) กำลังรอคอยหยาดฝน ดอก กิรตชะ ซึ่งกำลังบานเต็มภูเขา และจะได้ยินเสียงนกยูงที่ร้องต้อนรับด้วยความยินดี จนยังกะหวังว่าสิ่งสวยงามเหล่านี้คงจะไม่ทำให้เมฆเดินทางช้าลงนัก และเมื่อเดินทางต่อไปถึง ทศธร เมฆจะมองเห็นส่วนซึ่งกลายเป็นสีขาวด้วยดอกเกตุก จะขึ้นชมกับนกที่กำลังสร้างรังใหม่ และป่าชุ่มพุ่มผลสุกเต็มต้น ซึ่งหงส์จะพากันมากินน้ำและผลไม้

ทน Wilson ไคพรธนาเอาไวว่า

- " Reviving nature bounteous shall dispense,
 " To cheer thy journey, every charm of sense,
 " Blossoms with blended green and russet here,
 " And opening buds shall smile upon thy view ;
 " Earth's blazing words in incense shall arise,
 " And warbling birds with music fill the skies

¹ มันคช - น้ำมันช้างที่ไหลออกจากขมับ ช้างตกมันในฤดูผสมพันธุ์ซึ่งของเราก็
 เรามักจะเป็นดูถูกท้าว กวีอินเดียโบราณว่ามันช้างมีกลิ่นหอมเหมือนดอกไม้ หึ่งได้
 กลิ่นถึงกับหลงบินตาม อ้างอิงใน ส. ๓ อโยธยา, "เชิงอรธ, " วงวรรณคดี
 (กุมภาพันธ์, 2490), 37.

"

" Or can the peacock's animated bail,
 " The bird with lucid eyes, to lure thee fail ?
 " Lo! where awhile the swans reluctant cover,
 " Dasarna's fields await the coming shows :
 " Then shall their groves disfuse profounder gloom,
 " And brighter buds the deepening shade illumine
 " Then shall the ancient tree whose branches wear
 " The marks of village reverence and care,
 " Shake through each leaf, as buds profanely wrest.
 " The venerated tough to form the rising nest. ¹

เมื่อมาถึงเมืองวิทิต ซึ่งเมฆจะแหวะคิมน้ำที่แม่น้ำ เวตราวตี ที่กำลังไหล
 เขียว มองเห็นคลื่นสีคล้ำวนตัว เป็นระลอกส่งเสียงซ้อผู้ริมตลิ่ง ลมจะพัดพาเมฆ
 ไปพกผอนทัญเขา นี้จะ เพื่อจะชมธรรมชาติอันอุดมไปด้วยคน กัทมพะ หรือกระทุม
 ดอกสีน้ำตาลของมันจะเริ่มบานเมื่อได้รับหยาดฝนแรก มะลิสีขาวบานไสวตามริมฝั่ง
 ลำธาร นาคันที เมฆจะไปรยปรายฝนให้ความชุ่มฉ่ำแก่ดอกบัวที่เสียบอยู่ข้างหูของ
 ผู้หญิงชายดอกไม้ซึ่งเขียวเฉาซบอยู่ข้างแกมด้วยความรอนจากแสงอาทิตย์

และแล้ว จะมาถึงนครอุชชยีนี ซึ่งเมฆจะคลั่งในความงามของเมืองจน
 อดที่จะส่งเสียงกึกก้องเพื่อแสดงการระมีโต เมฆจะเดินทางผ่านไปทางเหนือ มอง
 เห็นแม่น้ำวินธัยไหลผ่านไป กลิ่นไหวเป็นระลอกขณะทันกบินพลาส่งเสียงร้องอยู่
 เหนือสายน้ำ ราวกับสาวน้อยที่มีร่างส่นสะทวนเพราะความชวยอายุตอสายตาของ
 คนรัก

¹ Ibid., pp. 22 - 5 .

แล้วเมสจะข้ามไปสู่แม่น้ำสินธุ ซึ่งมองเห็นเป็นลำแคบยาวราวกับผมเปียของหญิงสาว และมองเห็นสี่ซีกเนื่องจากคนไม่ตามชายฝั่งสลัดใบร่วงหล่นลงไป

เมื่อมาถึงแคว้นอวันตี หรือ วิศาล หรือ อุชชยินี อมคนครซึ่งเป็นที่เกิดแห่งนิทานเกี่ยวกับความรักแท้ของหนุ่มสาว¹ ยักษ์ตะโคกลาวชมว่า เมืองอุชชยินีนี้เป็นเมืองที่สวยงามราวกับส่วนหนึ่งของสวรรค์ที่ชลอลงมาสู่โลกมนุษย์ เพื่อให้เป็นที่อยู่ของผู้กระทำดี ซึ่งหลังจากเสวยผลบุญอยู่ในสวรรค์ชั่วระยะเวลาหนึ่งก็จะกลับลงมาชดใช้กรรมและสร้างคุณความดี เพื่อจะกลับไปสู่สวรรค์อีกครั้งหนึ่ง Wilson พรรณนาไว้ว่า

- " The fairest portion of celestial birth
 " Of Indra's paradise transferred to earth,
 " The lost reward to acts austerest given,
 " The only recompense then left to heaven. ¹

ในตอนเช้า สายลมอ่อนจะพัดพาเอากลิ่นหอมหวานของดอกไม้ที่ชายกลับรับรุ่งอรุณให้กระจัดกระจายไปทั่ว และพัดเอาความเย็นจากแม่น้ำ ลีประ ซึ่งหอมหวาน ไปด้วยกลิ่นดอกบัว เมื่อผ่านกายของหญิงสาว ก็ทำให้หล่อนรำเรงขึ้นราวกับ

¹ เรื่องของอุทชายัน มีเล่ากันว่าพระเจ้าปรตโยต ผู้ครองเมืองอุชชยินีมีพระธิดาทรงพระนามว่า วาสวทัตตี ซึ่งพระองค์ตั้งพระทัยจะให้เสกสมรสกับพระเจ้าสัญชัย แต่วันหนึ่ง พระธิดาฝันเห็นรูปลักษณ์ของพระเจ้าवलสรราช ผู้ครองนครกัทลรักพระองค์ ได้พยายามติดต่อกับพระองค์ ในที่สุด พระเจ้าปรตโยตทรงทราบ จึงจับเจ้าชาย วลสรราช ขังไว้ แต่พระองค์ทรงหนีรอดที่มุมขังมาได้ และพาเจ้าหญิงวาสวทัตตี หนีไป ตำนานเรื่องนี้กลายมาเป็นบทละครมีชื่อเรื่องหนึ่งของสันสกฤต

ได้รับการหยอกกล้อจากภรรยา

เมฆจะแหวะพักเหนื่อยที่รอบๆบ้านทุกๆหลัง มองเห็นดอกไม้ที่กำลังสะพรั่ง
ตามพื่นดินมีรอยเท้าสีแดงเหยียบย่ำอยู่ทั่วไป และโคกกลั่นเครื่องร้ายของหอมของหญิง
อบอวล นกยูงต่างเรียงระบำรำฟ้อนต้อนรับการมาถึงของเมฆอย่างยินดี ¹

เดินทางต่อไปจนถึงวิหารของพระกัเว เทพเจ้าแห่งโลกทั้งสาม ผู้มีพระ
ศอเป็นสีดำ พร้อมกับเมฆหอบเอาลมเย็นจากแม่น้ำ คนธวัช ซึ่งหอมกลิ่นดอกบัว
และนำหอมจากสาวน้อยพามาเล่นน้ำพิศ

เมฆจะหยุดพักที่วิหารพระกัเวแห่งนี้ จนพระอาทิตย์ลับขอบฟ้า อันเป็น
เวลาเริ่มพิธีมหากาล เมฆจะส่งเสียงกึกก้องด้วยฟ้าผ่าราวกับเสียงกลองที่ตีบูชาพระ
กัเวเทพในตอนเย็น

ในการต้อนรับคุณฝน หญิงสาวนักเต้นระบำจะข้อยเท้าที่ทาเล็บสีแดง ร่าย
รำ มือโบกหางนกยูง พลังเหลือบตาเป็นประกายคมกล้าไปยังคนดูราวกับผึ้ง
(เพราะสีดำขาวของดวงตาดูเหมือนตัวผึ้ง หรือเพราะตาคมจนผู้ที่สบตาควรัวรู้สึกราว
ผึ้งตอย)

ในการเต้นรำของพระกัเวนั้น พระองค์ทรงฉลองพระองค์ทำด้วยหนัง
ช้าง เมฆสีดำที่ลอยอยู่เหนือป่าไม้ ดูคล้ายช้างที่ซ่อนตัวอยู่โผล่ออกมาแต่ซา

¹ กวีอินทุมมีความเชื่อในความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นระหว่างเมฆ และ นกยูง
นกยูงจะรำเรียงเมื่อเมฆบนทงดูฝนพัดผ่านมา ส. ๗ อยุธยา อธิบายว่า มีสำนวน
ไทยว่า "นกยูงกระสันเมฆ" เพราะคีใจที่จะถึงดูฝนอันเป็นคุณผสมพันธุ์ของมัน
(วงวรรณคดี. (กุมภาพันธ์, 2490), 38.)

ทำให้พระศิวะเข้าพระทัยผิดคิดว่า เป็นช่างของอสูร 1

เมื่อมองดูถนนสายยาวในความมืด จะเห็นเป็นประกายสว่างงามราวกับ
ทองคำ หญิงสาวใช้เส้นทางนี้ลอบไปหาตุ๊กตักของเธอในยามค่ำคืน

บนระเบียงที่เห็นเยียบในยามค่ำของบ้านบางหลัง มีนกเขาร้องเพลงแห่ง
ความรักอย่างอ่อนหวาน เมฆจะแฉะพัดผอนพื้น ส่นทนากับภรรยา (สายฟ้า) จน
กว่าจะรุ่งอรุณ เมื่อเวลาเข้ามาถึง แสงอาทิตย์ทำให้หยดน้ำค้างที่อยู่บนกลีบดอกบัว
แห่งเหือดไป ราวกับภรรยาผู้โศกเศร้าลบรอยน้ำตาจากแก้มของเธอ เมื่อสามีกลับมา

เมฆจะพัดผ่านไปบนยอดคลื่นของแม่น้ำ คัมภีระ ซึ่งใส่ราวกับกระจก และ
สะท้อนภาพของ เมฆราวกับภาพของตุ๊กตักที่ประทับแน่นอยู่ในหัวใจอันบริสุทธิ์ของหญิงสาว
มองเห็นปลาแหวกว่ายอยู่อย่างราเริง เมฆแทบจะไม่อยากพัดผ่านไปไหน ดังเช่น
ชายหนุ่มผู้ล้มสรวานจากความงามของหญิงสาวเสียครึ่งหนึ่งแล้ว จะลาจากอ้อม
กอดของเธอไปไฉนเล่า

เคลื่อนที่ตามลมที่พัดโชยอ่อนๆต่อไป ผ่านป่าไม้นานาแน่นแสดงถึงความอุดม
สมบูรณ์ ไคยีนเสียงก้องกัมปนาทของฝูงช้างป่า จนมาถึง เทวถิรี ที่อยู่ของ พระ

1 ชาวฮินดูเชื่อกันว่า พระศิวะจะเป็นผู้ร้ายรำเมื่อเริ่มสนธยา ทรง
สวมเสื้อคลุมทำด้วยหนังช้าง ชื่อ คช ซึ่งเป็นช่างของอสูร ผู้ได้รับอำนาจมากจนคิดว่า
ตนสามารถชนะเทพเจ้าไค และไคยาพระมุนีเป็นจำนวนมาก จนเทพทั้งหลายต้อง
หนีไปเฝ้าพระศิวะขอให้พระองค์ทรงช่วย พระศิวะทรงทำลายอสูร และคนหาที่ซ่อน
ของช้างนั้น ไคประหารเสียแล้วนำหนังมาทำเป็นเสื้อคลุมฉลองพระองค์ พระศิวะจะ
ทรงฉลองพระองค์หนังช้างนี้เมื่อเต็นรำ เมฆมีสีคล้ำราวกับหนังช้างจึงทำให้พระ
ศิวะทรงรำลึกถึงเสื้อคลุมหนังช้างของพระองค์ และจะเริ่มพิธีเต็นรำ อ้างถึงใน

สกันท์ หรืออินทกุมาร โอรสของพระอุมาและพระศิวะ เป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม
เมฆจะเปลี่ยนร่างเป็นดอกไม้โปรยปรายลงเหนือเศียรแห่งโอรสพระศิวะ ผู้ทรงสร้าง
ขึ้นมาจากปากของอັນนิ 1 เทพเจ้าแห่งเพลิง

เมื่อเมฆผ่านไปทางเชิงเขา จะเห็นนกยูงของสกันท์เทพเจ้า เต็มรำ
อย่างรำเรียงภายใต้รัศมีแสงจันทร์ของพระศิวะ และร้องเพลงถวาย ภวานี ซายา
พระศิวะ ผู้ประทับพระกรรมด้วยดอกบัวขาว

แล้วเมฆจะเดินทางไปถึงแม่น้ำ รันตีเทวะ ซึ่งเกิดจากสายเลือดของลูก
หลานจำนวนนับไม่ถ้วนของแม่วัวศักดิ์สิทธิ์ชื่อ สุรภี ขณะที่เมฆลอยอยู่เหนือแม่น้ำแห่งนี้
จะมองดูเหมือนสร้อยมุกที่สวมอยู่รอบคอของโลก และมีเมฆ เป็นมณีสีนิลลอยอยู่ตรงกลาง

เมฆจะลอยข้ามแม่น้ำไปจนถึง เมืองทตปุระ ซึ่งหมู่หญิงจะจ้องมองดูด้วย
ดวงตาเป็นประกาย ภายใต้ชนคิ้วคดก่า และขนตาขยับขึ้นลงราวกับผิงกำลังคอม
น้ำหวานจากดอกไม้ 2

1 มีเรื่องเล่าในกุมารสัพทว่า เทพเจ้าทั้งหลายต่างขอให้พระศิวะให้
กำเนิดบุตรเพื่อเป็นผู้ทำลายอสูร พระศิวะทรงอภิเษกกับพระนางปารวตีและไม่ยอม
คลาจากนาง เทพเจ้าทั้งหลายจึงตกลงให้อันนิหาทางแยกสองพระองค์จากกัน อันนิ
แปลงร่างเป็นนกเขา แต่พระศิวะทรงจับได้จึงขว้างเชื้อจากร่างกายของพระองค์เขา
ไปในปากของอันนิ อันนิทนร้อนไม่ได้จึงคายออกมาเป็นแม่น้ำคงคา และ กฤตติกา
ทั้ง 6 ซึ่งได้ให้กำเนิดบุตรคนละคน ต่อมาบุตรทั้ง 6 รวมตัวกันเป็นร่างเดียว 6 หัว
12 มือ สกันท์จึงได้ชื่อว่า กฤตติโกย อีกชื่อหนึ่งและกำเนิดมาโดยไม่ต้องอยู่ในครรภ์
ของสตรี

2 ฉบับของ Wilson แปลว่าเห็นดวงตาคำบนตาขาว สีตัดกันราวกับ
กับสิ่งสีดำเกาะอยู่ใจกลางตอกกนกสีขาว

เมื่อข้ามแม่น้ำไป ก็ถึงดินแดนแห่งพรหมาวรรค ดินแดนแห่งกुरुเกษตร
สนามรบที่พระอรชุนแสดงศรไปสังหารศัตรูของพระองค์

" Hence to the land of Brahma's favoured sons,

" O'er Kuru's fatal field, thy journey runs.

" With deepest glooms hand o'er the deadly plain,

" Dewed with the blood of mighty warriors slain.

" There Arjun's wrath opposing armies felt,

" And countless arrows strong Gandiva dealt,

1

เมฆไควะคิมน้ำจากแม่น้ำ สรัสวดี ซึ่งแม่แต่ พระพลราม ผู้ถือคันไถ
ยัง เล็กคิม เหล้าของโปรค เมื่อไควะระควมบริสุทธิ์ทั้งร่างกายและวิญญาณในแม่น้ำ
สรัสวดีอันศักดิ์สิทธิ์ เมฆก็ควรจะไควะระควมบริสุทธิ์แห่งจิตวิญญาณ ณ ทินควย ให้
เหลือแต่เพียงสีดำแห่งร่างกายเท่านั้น พระพลราม เป็นผู้ชอบคิมเหล้ามาก โดย
เฉพาะเมื่อคิมกับนางเรวดี ซาชาของพระองค์ เพราะขณะพินางรินเหล้าถวายนั้น
นางไควมองคูลเกล้าที่เป็นประกาย ดวงตาของนางเป็นภาพสะท้อนอยู่ในเหล้า จึง
เป็นการยากที่พระพลรามจะ เล็กคิม เหล้านั้น

แล้วเมฆจะมาถึงแม่น้ำคงคา ซึ่งไหลออกมาจากเทือกเขาหิมาลัย เมฆจะ
คิมน้ำจากแม่น้ำแห่งนี้ซึ่งใสราวกับแก้วประกาย และเมื่อเมฆลอยตัวอยู่เหนือท้องน้ำ
จะมองเห็นภาพสะท้อนของเงาเมฆทาบอยู่บนแม่น้ำ ทำให้แม่น้ำคงคางดงามขึ้นราว
กับไหลไปรวมกับแม่น้ำยมนาแล้ว

ในที่สุดเมฆก็จะมาถึงภูเขาสันสวัย เป็นประกายงาม นั่นคือ เขาไกรลาส
ซึ่งมีตำนานว่า ราวถ (พศกัณฐ์) เคยพยายามจะย้ายภูเขานี้ไปยังเมืองลงกา เมื่อ

ทศกัณฐ์พยายามจะขกัญเขานี้ ทำให้เกิดสนิมไทรขึ้นไปถึงยอด พระนางปารวตี (พระ
อุมมา) ตกพระทัยกลัว พระศิวะจึงขกัญเขานี้ให้ติดกับแผ่นดินตั้งเดิม ส่วน ราวธ หนีหาย
ไปได้ เมฆจะมองเห็นกัญเขานี้เป็นสีเขียวราวข้าง เมื่อเมฆโอบอุ้มหนียอดเขา
ดูราวกับพระพลราม เทพผู้มีคนใดเป็นอาวุธ มีเรือนกายสีเขียวและมีพวงมาลัยสีดำ
คล้องคอไว้

และถ้าเห็นพระเคารี ชายาของพระศิวะเดินเล่นอยู่บนยอดเขาแห่งนี้
เมฆจะต้องแปลงร่างเป็นบันไดให้เธอเดินลงจากยอดเขา

เมฆจะได้แฉะคิมน้ำจากทะเลสาปมานัสซึ่งอุดมไปด้วยดอกบัว แฉะทั้กทาย
กับข้างเอราวธของพระอินทร์ และไปรยปรายหยาดฝนเหนือต้นกัลปพฤกษ์ เหมือน
เป็นมาลัยแห่งบรรณาการ

และที่เชิงเขานี้ จะเป็นที่ตั้งแห่งนครอลกา มองเห็นแม่น้ำคงคาไหลเอื่อยๆ
เห็นปราสาทราชวัง ถดูหาสนสวยงาม เมฆจะหลั่งสายฝนราวกับไข่มุกลงด้วยความ
ความยินดี

อุตรเมฆ

เมฆอาจจะเปรียบเทียบความงามของตนกับพระราชวังที่ เมฆมีสายฟ้า
แฉะวาบ ปราสาทเหล่านั้นก็มีประกายระยิบระยับงดงาม เมฆมีสายรุ้ง ปราสาท
เหล่านั้นก็แพรวพราวไปด้วยสีต่างๆ เมฆมีเสียงฟ้าร้องกึกก้อง ในเมืองก็มีเสียงดนตรี
ไพเราะ เมฆจะได้เห็นแผนที่ทางเดินอันแฉะวาวเป็นประกายด้วยหยดน้ำ และยอด
ปราสาทที่เบียดเสียดสู่ท้องฟ้า

ที่ในเมือง จะเห็นหญิงสาวถือดอกบัวอยู่ในมือ ประดับผมของเธอด้วย
ดอกกุณฑล สักหนาสวยงามด้วยเกสรจากดอก โลธธ และประดับดอกกุระผลาไว้ที่ผม

เป็ย หักคอก ศิริชะ ไวข้างหู และคอก นิปะ ไวบนผม ¹

เป็นที่ซึ่ง เมฆจะได้เห็นต้นไม้ที่มีดอกสะพรัง เต็มต้น หมูฝูงบินวนเวียนส่งเสียง
หึ่งๆ เพื่อหาน้ำหวาน ดอกบัวกำลังแย้มบานและหงส์กำลังว่ายน้ำอยู่อย่างร่าเริงในสระ
ใหญ่ นกยูงคล่หางโบกสบัดและชูคอระหงขึ้น ในยามค่ำคืนแสงสว่างจากดวงเดือน
จะขับไล่ความมืดให้หายไป

๓ ที่นี้ เหล่ายักษ์จะประดับร่างกายอย่างสวยงามที่สุดด้วยมณีมีค่าต่างๆ
สนุกกับเหล่าและเสียงดนตรีร่าวกั้อยู่ในเมืองสวรรค์ เพราะจะมองเห็นนครอลกา
เป็นประกายแวววาวด้วยอัญมณีและแสงสะท้อนจากดวงดาว ดอกไม้ และเหล่ากั๊ว
กับส่งมาจากสวรรค์ เสียงดนตรีก็แผ่วเบาอ่อนหวาน

๓ ที่นี้ หมูสาวที่เพิ่งแต่งงานจะกุมมือกันไว้ ยืนรับลมชื่นด้วยละอองน้ำจาก
สระมันหากิน และพักร่มภายใต้ต้นมณฑาริมฝั่งที่มีหาดสีทอง

๓ ที่นี้ หญิงสาวจะตัดหน้าขาวนวล ทาปากแดงเหมือนดอกทิมพะ ขลาดอาย
เมื่อพวงมาลัย เลื่อนหลุดลงด้วยมือที่สั่นด้วยความปรารถนาของสามี

๓ ที่นี้ เมฆจะถูกลมพัดไปชมปราสาท 7 ชั้น เมฆจะไปรยปรายฝนลงมาและ
ลองลอยผ่านหน้าต่างไปเหมือนควัน

๓ ที่นี้ ในยามเที่ยงคืน พระจันทร์สว่างลอยอยู่กลางท้องฟ้าร่าวกัับเขาวนไวด้วย
โยแมงมุม สีส้มของลำแสงที่ทอดออกมาทำให้สายฝนเป็นประกายสวยงาม ขณะที่คกต้อง
ร่างของหญิงสาวที่เพิ่งผละออกจากอ้อมกอดของคูรัก

¹ Wilson อธิบายว่า เป็นจักรพรรดินำให้เห็นความงามของผู้หญิงที่
ประดับประดาร่างกายด้วยสิ่งสวยงามตามธรรมชาติ ดอกไม้ต่างๆที่เอ่ยชื่อมาเป็น
ดอกไม้ที่บานทุกฤดูกาล นครอลกาจึงงดงามอยู่ตลอดเวลา

๓. ทิน ชาวเมืองจะสนุกสำนทุกคำคืนในส่วนอันอุดมไปด้วยเหล่ากษัตริย์ ร้องเพลงอันอ่อนหวานเพื่อสวดท้าวภูเวร

๓. ทิน เมฆจะมองเห็นทางสายเล็กๆซึ่งหญิงสาวผู้ตกอยู่ในห้วงรักใช้เป็นทางสัญจรในยามค่ำคืน ในคอนรู้ง้าง จะมองเห็นดอกกมธาทาที่หล่นลงจากผมของเธอ ดอกบัวที่หล่นจากหู และสร้อยไข่มุกที่ขาดห้อยอยู่เหนือทรวงอก เนื่องจากความรีบร้อน (จะกลับบ้าน)

๓. ทิน มีต้นกล้วยพุ่มๆ ซึ่งจะประทานเครื่องประดับ เครื่องแต่งตัวทุกชนิดของหญิง เช่น พวงมาลัย เหล้า ดอกไม้ที่กำลั้งแยมบ้าน เครื่องประดับต่างๆ สีส้าเทา

๓. ทิน เทพเจ้าแห่งความรัก (กามเทพ) แม่จะยังเกรงต่อพระศิวะ ก็ยังสนุกกับการเห็นขลุ่ยสายสรที่ทำด้วยตัวผึ้งไปยังเป้าหมาย คือหญิงสาวที่แสนฉลาดปราดเปรียวและยังไม่เคยตกอยู่ในห้วงรัก

ทางเดินเหนือพระราชวังของท้าวภูเวร เป็นที่อยู่ของยักษ์ซึ่งมองเห็นได้แต่ไกล ประตูหน้าต่างโถงราวกับครพระศิวะ (รู้ง) มีต้นมณฑาซึ่งมีดอกสะพรั่งเต็มต้น เพราะได้รับการดูแลรักษาอย่างทะนุถนอมจากภรรยาของเขา ผ่านเขาไปจะเห็นน้ำพุ บันไดทำด้วยมรกต ในสระเต็มไปด้วยดอกบัวสีทอง ผุ่งหงส์เล่นน้ำอย่างราเร่จมนไม่คิดจะบินไปยังทะเลสาบมานัสอีกเลย แม่จะเห็นเมฆลอยผ่านมา

เมื่อเคลื่อนไกลเขาไปจะเห็นภูเขาคือเป็นแก้วส่องประกายสดใส และต้นไม้เป็นสีทอง เหมือนกับเมื่อยักษ์เห็นประกายไฟแลบออกมาจากก้อนเมฆ เป็นครั้งแรก เขาก็มาถึงภูเขานี้ เพราะเป็นที่โปรดปรานของภรรยา

บนนั้นจะมองเห็นต้นอโศกสีแดงกำลั้งใบกสบัด และต้นกิมพะทิมเถาวัลย์ มารวิไลยพันอยู่ ต้นไม้เหล่านี้เป็นคู่แข่งของยักษ์ เพราะภรรยาของเขา มักจะเฝ้า

จุมพิตมน้อย่างอ่อนหวาน (ในขณะที่เขาอยู่อย่างเงียบเหงาที่รามคิรี)

มีเส้าสี่ห้องตั้งอยู่บนฐานหินแก้ว ประดับด้วยเพชรพลอยต่างๆซึ่งในยามสนธยานกยูงจะมาราษาไร้ไทรรายาของเขา ดู ซึ่ง เธอจะตบมือด้วยควาใจนไคยีนเสียงสรอยขอมือกระทบกน

สิ่งที่ยักยะเล่าจะเป็นเครื่องนำทางให้เมฆเดินทางไปยังสำนักของยักยะไคยอยางถูกถูกตอง เมฆจะแลเห็นสำนักของยักยะทูกหมองเส้าเมื่อนายของมันจากไป ราวกับดอกบัวที่เหี่ยวแห้ง เมื่อแสงอาทิตย์ลับหายไปจากฟ้า

เมฆลดต่ำลงและพักอยู่บนยอดเขาเพื่อจะไคยมองเห็นภาพบ้านไคยอยางชัดเจนควยแสงฟ้าแลบที่สว่างประหนึ่ง เปลวเพลิง

เมฆจะไคยเห็นผู้หญิงที่งคางพรอมสรพรตามกคินิยมฮินดู คือ รูปร่างแบบบาง มีวัยสาว พ้นงามราวไข่มุก ริมฝีปากสีแดงเหมือนดอกพิมพะ เอวคอด ตาราวกับดาววางระวางักย สะคคือล็ก ท่าเดินนวยนาดทั้งน้ำหนักที่สะโพก หน้าอกอ้อมเต็ม เป็นแบบฉบับของผู้หญิงโดยทั่วไป ถึง Wilson พรรณนาเอาไว้วา

" Whose slender limbs inadequately bear

" A full-orbed bosom, and a weight of care;

" Whose teeth like pearls, whose lips like Bimbis show;

" And fawn-like eyes still tremble as they glow.

" Lone as the widowed Chakravaki mourns,

" Her faithful memory to her husband turns,

" And sad, and silent, shalt thou find my wife

" Nipped by chill sorrow, as the flowers enfold

" Their shrinking petals from the withering cold. ¹

¹ Ibid., pp. 77-78.

ใบหน้าของเธอขยับอยู่ในฝ่ามือ ดวงตาบวมช้ำด้วยการร่ำไห้ ริมฝีปากแดงช้ำ เพราะลมจากการถอนหายใจ ผมเผ้ารุงรังเพราะขาดการเอาใจใส่ เผ้ามองดูพระจันทร์ซึ่งหมองมัว เพราะถูกเมฆบัง

เมื่อมองเห็นเมฆ นางจะยั้งนึกถึงสามี จนต้องวาดรูปของเขาจากจินตนาการ หรือมีอะไรสักอย่างกับนกสาธิตาที่เลี้ยงไว้ว่า ยังจำนายของมันได้หรือไม่ เพราะนกสาธิตาเป็นสัตว์เลี้ยงที่ซุกซนไปรดปราน หรือมีอะไรนั้น นางก็จะร้องเพลง แดกต่อวางข้อที่เปียกชื้นควายน้ำตาไวบนตักซึ่งประดับด้วยดอกไม้ให้ยวแห่ง เพราะไม่ได้เปลี่ยน เธอลืมทำนองเพลงที่เธอแต่งขึ้น และบทเพลงที่เธอร้องก็จะมีแต่ชื่อของสามี หรือมีอะไรนั้น เธอก็จะนั่งนับวันเดือนที่เหลือนอยู่ ซึ่งเธอจะได้พบกับสามีอีกครั้งหนึ่ง ด้วยการวางดอกไม้ลงบนศพตามจำนวนของวันเดือนเหล่านั้น

ความทุกข์จากการพลัดพรากทรมานหัวใจของเธอในเวลากลางคืนมากกว่ากลางวันซึ่งเธอมีภารกิจต้องทำ ในเวลากลางคืนเธอยิ่งทรมานทุกขทรมานเพราะไม่มีสิ่งใดมาช่วยบรรเทาให้ผ่อนคลาย ในตอนกลางคืน เมื่อเมฆลอยอยู่ข้างหน้าต่าง จะมองเห็นหญิงผู้นอนอยู่กบพัน ไม่อาจหลับตาลงได้ เพราะมองเห็นแต่ภาพดวงหน้าของสามี เธอยกมือซึ่งเล็บยาวเพราะไม่ได้ตัด เช็ดหยาดน้ำตาที่รินไหลมาตามแก้มไม่รู้จบสิ้นราวกับสร้อยไข่มุก ผมที่เธอลักไว้เป็นหางเปียตั้งแต่สามีจากไป ไรต์ดอกไม้และไข่มุกประดับอย่างเคย หลุดลุดเพราะขาดการเอาใจใส่

เธอหมนหมองราวกับดอกไม้ที่เฉาด้วยลมฝน ครึ่งหลับครึ่งตื่น เปลือกตาหรือเกือบจะปิดขณะที่แสงจันทร์สีเงินยวงผ่านเข้ามาในห้องนอน ร่างบอบบางที่แบกความทุกข์หม่นท้อไว้ร่ำไห้ปริเวทนาการอยู่ตลอดเวลา สิ่งนี้แสดงความรักที่ซื่อสัตย์และมั่นคงต่อความรักที่มีต่อสามี

และในยามที่เธออ่อนล้าด้วยความเหนื่อยอ่อน ขอเมฆอย่าได้ปลุกเธอจากความฝันเลย เพราะเธอกำลังฝันว่าได้โอบแขนรอบคอสามีที่รัก และพังกอกเขาไว้ด้วย

ความชอบ

แต่จงปลุกเธอในยามรุ่งอรุณที่สดชื่นราวกับดอกไม้แซมบาน ด้วยการโปรยปราย
สายฝนเย็นฉ่ำ และสายลมที่สดชื่นโอบก่เธอ และแอบกระซิบด้วยความกับเธอว่าดังนี้

"ภรรยาที่นาสรรเสรีอยู่ สามีของนางผู้ซึ่งยังมีชีวิตอยู่เพื่อนาง ไทขอรองให้
ข้า ฯ นำความระลึกถึงมามอบให้ งานของข้า ฯ คือต้องเที่ยวไปตามทางซึ่งคู่รัก
ผู้พลัดพรากได้ขอให้ไป และด้วยเสียงคำรามของสายฟ้า ข้า ฯ ได้นำข่าวจากสามี
ผู้หวังจะได้กลับมาแก้มงวดผมให้ภรรยาของเขาในวันหนึ่ง"

ราวกับนางสีดาที่ประหลาดใจ เมื่อเห็นพญามาน 1 ภรรยาของยักษ์ก็จะประ-
หลาดใจในการปรากฏตัวของเมฆ

เธอจะยิ้มและตั้งใจฟัง เมฆพูด เหมือนลึ่กว่าคำพูดเหล่านั้นนำความสุขมาสู่
หัวใจของเธออีกครั้งหนึ่ง

เมฆจะพูดกับเธอต่อไปว่า :

"สามีของนางพำนักอยู่บนยอดเขารามคิริ ไม่มีความกังวลอื่นใดนอกไปจาก
ความทุกข์ถึงกาลเวลาอันยาวนานที่ต้องจากภรรยา ความปรารถนาเพียงประการ
เดียวของเขา คือ อยากรู้ทุกข์สุขของภรรยา เพราะเขาและเธอจะต้องรอคอยเวลา
ที่จะได้พบกัน"

"เขาอยู่ห่างไกล รองให้ และรอคอยด้วยความเร่าร้อนที่จะกลับคืนมา
ขณะเดียวกันที่นางเองก็ระทมทุกข์อยู่ด้วยเรื่องเดียวกัน"

1 ในตอนนั้นนักวิจารณ์หลายท่าน เช่น Wilson, Kale และ มัลลินาล
เชื่อกันว่า กาลิธาสได้เค้าโครงเรื่องมาจาก รามณะ ที่พระรามใช้ให้พญามาน เป็น
"ทูตแห่งความรัก" ไปหานางสีดาที่นครลงกา

"เขาอยากจะทำอะไรกับหน้าของนาง กระซิบเบาๆข้างหู แต่เขาไม่อาจทำอะไรได้ เพื่อให้ได้ยินไปถึงหูของนาง หรือปรากฏตัวให้นางเห็น เขาจึงต้องวางเมฆใต้น้ำขาวและคำพูดเหล่านี้จากสาวแกนางแทนวา :

"ฉันมองดูเงาวัลย์และนี่ถึงเรือนร่างอันอ่อนไหวของนาง มองดูดวงตาของดวงแสงแทนขนิษฐาคามงามของเธอ มองดูพระจันทร์แทนใบหน้าของนาง ดูขนหางนกยูงแทนผมอันสวยงาม และมองดูลำธารที่ไหลเซาะไปมาราวกับนาง เหลือบตีตัวอย่างราเร้งแต่ตัวจริงๆของเธออยู่ที่ใด

"ฉันรู้สึกถึงความแผ่วเบาและราเร้งของลมที่พัดมาจากทางใต้ ผ่านหิมะบนยอดเขาหิมาลัย นำความอ่อนหวานมาสู่คนที่งมวดโดยเฉพาตัวฉัน เพราะลมนี้ได้พัดผ่านกายเธอมาแล้ว

"ขอให้ความเข้มแข็งของฉันช่วยลดความทุกข์ของเธอให้น้อยลง จงเชื่อในอนาคต ชีวิตมีขึ้นมีลงเหมือนวงล้อที่หมุนไปรอบๆ เดียวก็หมุนขึ้นสู่อากาศ เดียวก็จมดินลงไป หมายถึงว่า คนเราเกิดมาชั่วเจ็ดทีก็เจ็ดหน ไม่มีใครโชคร้ายอยู่ตลอดไป สักวันหนึ่ง โชคชะตาจะหมุนวงล้อขึ้นมาสู่ความสวยงามของชีวิต

"โทษกรรมของฉันจะสิ้นสุดลง เมื่อพระวิษณุตื่นขึ้นจากบรรทม ¹ ยังเหลือเวลา

¹ พระวิษณุบรรทมอยู่บนพระแท่นที่พระยานาคขดตัวขึ้นรองรับ เป็นเวลานาน 4 เดือน เริ่มจากวันที่ 11 ของเดือนอชาต จนถึงวันที่ 11 ของเดือนการตติกะ การหลับของพระวิษณุเรียกว่า โยคะนิทรา หรือการหลับเพื่อจะตื่นอย่างเต็มที่ (*Sleep of Wakefulness*) ซึ่งต่างไปจากการหลับโดยทั่วไป และ วิลสัน อธิบายว่า "การหลับของพระวิษณุเป็นเวลา 4 เดือน เป็นระยะฤดูฝนของฮินดู เปรียบได้กับการหลับของ *Horus* ระหว่างที่แม่น้ำไนลทวม มีจาร์ริกเป็นตัวอักษรภาพของอิจิปต์เป็นหลักฐานไว้" (*M.R. Kale, "footnote," p. 176.*)

ท้าวภูเวง เมื่อได้ยินข่าวที่เมษทูตแก่ภรรยาของยักษ์ ก็คลายความพิโรธและ
เกิดสงสาร จึงโดยกโศทโศให้แก่ยักษ์และให้เขากลับถิ่นมาหาภรรยาและมีชีวิตอยู่ด้วย
กันอย่างมีความสุข

4.4 เปรียบเทียบ เมษทูตกับทนิราศโดยทั่วไป

จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ทำให้เมษทูตมีลักษณะคล้ายคลึงกับนิราศ โดยทั่วไปของไทยคือ
ลักษณะการพรรณนาเรื่อง ซึ่งแตกต่างไปจากบทประพันธ์ชนิดอื่นๆ เพราะเนื้อหาของ
เรื่องกล่าวถึงการเดินทางจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง และระหว่างทางได้พรรณนาถึงสิ่ง
ที่พบเห็น คร่ำครวญถึงความเจ็บปวดอันเกิดจากการพลัดพรากจากคนรัก แต่เป็นเพียง
ลักษณะการพรรณนาเท่านั้นที่ทำให้เมษทูตคล้ายคลึงกับนิราศ ส่วนวิธีการพรรณนาแตกต่าง
กันหลายประการ ดังนี้

1. นิราศมักจะเป็นบทพรรณนาที่กวีผู้แต่ง เขียนเล่าเรื่องของตนเอง เมื่อเดินทางไป
ไปที่ใดที่หนึ่ง แต่ในเมษทูต กาลิหาสได้ใช้เมษเป็นตัวแทนของยักษ์ที่ถูกจองจำอยู่บน
ยอดเขารามกิริ ซึ่งความคิดอันนี้ ได้รับการยกย่องว่าเป็นจินตนาการที่งดงามที่สุดของ
กวี ที่ซึมเอากลิ่นเมษอิสระที่ลอยล่องไปตามกระแสลมแห่งฤดูมรสุม มาเป็นเหตุแห่งความ
รักที่จะนำข่าวจากยักษ์ไปให้ภรรยา และจินตนาการอันนี้เกิดขึ้นจากอำนาจแรงใจของ
ยักษ์ที่ครุ่นคิดถึงภรรยาอยู่ตลอดเวลา จึงเป็นประหนึ่งว่ายักษ์เดินทางไปเองฉะนั้น

นักวรรณคดีหลายท่าน เช่น วาสุเทพ วิชาญ มिरาธิ และ นารายณ
รฆุนาด นวเลก, กาเล, วิสสัน และคนอื่นๆ เชื่อว่า กาลิหาสได้ความคิดใน
การแต่งเรื่องนี้มาจากรามายณะ ฉบับสันสกฤต เมื่อพระรามใช้ให้หนุมานไปส่งข่าว
ถึงนางสีดาที่ถูกพญาลุคฤชลักพาตัวไปไว้ที่กรุงลงกา ใน บ่อเกิดรามเกียรติ์¹ ของรัชกาลที่ 6

¹ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, "บ่อเกิดรามเกียรติ์," รามเกียรติ์
รัชกาลที่ 2 และบ่อเกิดรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 ฉบับหอสมุดแห่งชาติ

ทรงมีพระราชโองบายไว้ว่า ในรามายณะ สุนทรภักดิ์ เป็นตอนที่พระรามใช้หนุมาน
ไปส่งข่าวถึงนางสีดาที่เมืองลงกา และใน บทละครรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ของ
รัชกาลที่ 1 มีกลอนตอนหนึ่งกล่าวว่า พระรามใช้โทหนุมานเอาพระธำมรงค์และ
ผ้าสไบไปถวายนางสีดาที่กรุงลงกา เพื่อบอกข่าวว่าพระองค์คิดถึงตามมา

บัดนี้	พระนารายณ์สุริยวงศ์ทรงจักร
ไต่ฟังมีความยินดีนัก	จึงฉันทักตรมาส่งหนุมาน
ควหาญผู้เรื่องอุทธรณ์	จงนำยุบลขาวสาร
ไปให้ถึงองค์นางคราญ	แจ้งการว่าเราตามมา
ศรีสพธางทางหีบธำมรงค์	กับสไบทรงกนิษฐา
ส่งให้ลูกพระพายศักดิ์ดา	แล้วมีวาจาอันสุนทร
ทวนจงเอาของทั้งสองนี้	ไปให้สีดาควงสมร
ว่าเราเสกอากาศ	ทุกขรอนถึงองค์อรทัย 1

แต่มีข้อแตกต่างระหว่าง เหมหุต กับ รามายณะ คือ

ก. พระรามไม่รู้วามางสีดาอยู่ที่ใด และส่งหนุมานไปตามหา ซึ่งหนุมาน
สัมปาคีเป็นผู้บอกทางไปยังสวนอโศกซึ่งนางสีดาประทับอยู่ให้ แต่กษัตริย์ทราบดีว่าภรรยา
ของเขาอยู่ที่ใด ในอาการอย่างไร เขาจึงอธิบายเส้นทางไปเมืองอลกาอย่างละเอียด
เพื่อให้เมฆเดินทางไปหานางได้อย่างถูกต้อง

ข. พระรามส่งหนุมานไปหานางสีดาพร้อมด้วยแหวนเพื่อให้นางสีดาแน่ใจ
ได้ว่าหนุมานเป็นผู้ที่ส่งไปจากพระราม ในเหมหุต กาลิหาสไม่ได้ใช้แหวน

1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รามเกียรติ์ เล่ม 2 (ม.ป.ท.,
ม.ป.ป.), หน้า 806.

ตัวเช่นนี้ หากแต่ให้คนรักที่จากไปกล่าวรำพันถึงความทรงจำอันละเอียดลออถึงความสัมพันธ์ในชีวิตสมรสของเขาทั้งสองด้วยความหวังว่า เมื่อเมฆนำไปเล่าให้แก่ภรรยาของเขา จะทำให้เธอเชื่อได้อย่างสนิทใจ

ดังนั้นกาลิธาสจึงได้แรงบันดาลใจจากวาลมิกิเพียงความคิดเรื่องการส่งข่าวไปหาภรรยาที่กำลังระทมทุกข์ด้วยความโศกเศร้าของโชคชะตา แต่ได้คิดแปลงให้เกิดเป็นจินตนาการที่งดงามกว่า แต่อย่างไรก็ตาม อิทธิพลของวาลมิกิ ปรากฏอย่างชัดเจนในโคลงของกาลิธาส ดังที่ มัลลินาด นักวิจารณ์ผู้มีชื่อเสียงในสมัยศตวรรษที่ 14 ได้ให้ข้อสันนิษฐานโดยยกตัวอย่างฉันทจากเมฆทูตที่กล่าวไว้ตอนหนึ่ง และ Wilson ได้แปลไว้ว่า

" As beauteous Maithili with glad surprise

" Bend on the Son of air her opening eyes,

" So my fair partner's pleased uplifted gaze

" Thy friendly presence with delight surveys. ¹

นอกจากนี้ยังมีสำนวนโวหารอื่นๆ ในเรื่องที่คล้ายคลึงกับในรามายณะมาก

แต่นักวิจารณ์โดยทั่วไป ก็เชื่อว่า แมื่กาลิธาส นำเอาโครงเรื่องมาจากรามายณะ แต่เขาก็ใช้จินตนาการสร้างสรรค์ของเขาเองอย่างมาก ดังที่ G.C. Jha กล่าวไว้

¹ Maithili เป็นอีกชื่อหนึ่งของ สีดา มาจากชื่อเมืองมิดิลา บ้านเกิดของนาง เป็นตอนที่กล่าวถึงหนุมานทหารเอกของพระราม ซึ่งเป็นลูกพระพาย มวยนางสีดาที่กรุงลงกา (Wilson, p. 88)

*He owes the idea to the author of the Ramayana but not its execution. For the Meghaduta, as we have it, is the product of the poet's own creative genius.*²

แต่มักวิจารณ์อีกพวกหนึ่ง เช่น M.R. Kale สันนิษฐานว่า กาลิदाสเขียนเรื่อง เมฆุตจากชีวประวัติของเขาเอง กาลิदाสเคยละเมิดหน้าที่ขณะรับราชการอยู่ในสำนักของพระเจ้าวิกรมาทิคุญ จนถูกพระราชารับสั่งให้เนรเทศออกไปจากเมือง ความโศกเศร้าของยักษ์ในเรื่องนี้อาจจะหมายถึงความทุกข์ของกาลิदाสเอง แต่ในเรื่องสำนวนต่างๆที่คล้ายกับของวาลมิกิมาก อธิบายได้ว่า เป็นเพราะกาลิदाสชื่นชมต่อผลงานของวาลมิกิมาก ไม่ใช่แต่ในเมฆุตเท่านั้น ในงานชิ้นอื่นๆของเขา ก็แสดงอิทธิพลของกวีรุ่นก่อนอยู่เสมอ

การสมมุติสิ่งแทนตัว เพื่อนำข่าวจากกวีผู้แต่งหรือตัวเอกของเรื่องไปบอกแก่ผู้รักของเขา มีอยู่ในนิราศบางเรื่อง เช่น ราชาพิลาปคำฉันท ซึ่งเป็นตอนที่พระรามพระลักษณ เดินทางตามหนทางสี่ดาซึ่งถูกทศกัณฐ์ลักพาตัวไป ขณะเดินทางผ่านเขาไปในป่า ไคยีนเสียงนก พระรามจึงเอ่ยเอื้อนแทนกว่า

เห็นนกเรียนอ่อนไองการ	ว่าเอยนกวาน
มาช่วยทงวลโตกา	
สู้รักษเร่งเรวรอนพา	จงพบพินดา
แลทูลจกรูเรียนสัลลย	
แล้วสู้เร่งบินมาพลัน	บอกข่าวจอมขวัญ
แกกจกรูแหล่งหา	

¹ G.C. Jhala, Kalidasa (Bombay : Padma Publication, 1943), p. 55.

นกกินไปแล้วบินมา
จแจวจจอลอกัน

ร้องโดยภาษา

บมิบอกข่าวใครสักอัน
ป่วยเหตุไทยทุกทอน¹

เรียม เจบจาบัลย์

หรือในนิราศพระเนียด ของกรมพระยาบำราบปรปักษ์ ก็มีโคลงบทหนึ่งกล่าวว่
กวีวานนกว่าข่าวไปบอกคนรัก ใจความว่า

เห็นนกกินรอนยอน	ไปหลัง
วานนกว่าแว่ววัง	ส่งถอย
เรียมทุกขแทบทรวงพัง	ทวน เทวศ
นกช่วยบอกนงน้อย	ส่งแสวลาจร ²

และใน ทวาทศมาส ผู้แต่งโคลงยาวไปบอกข่าวแก่คนรักว่า

ลมพัดแผยอขาวควย	ลมเออย
ลมแลรบรบขัวงับิน	บ้าใส่
รยมรกรร้ายงงเลอย	ลาญสวาท
สารส่งข่าววานไท	แผนา
ข่าวรบขาวแล้ววาว	บินบน
ลมส่งสายตรงพา	วาวหวาย
รยมฟงขาวนุชองน	ไลนอย
วาวบอกสารหมาย	แสบทรวง ³

¹ ราชาธิลาปลคำฉันท์, หน้า 2.

² "นิราศพระเนียด," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 308.

³ ทวาทศมาส, หน้า 30 - 1.

แต่ในนิราศที่ผู้รักนั้นไม่ได้ทำหน้าที่จริงจังเหมือนในเมฆุต ดังนั้นในนิราศทุกเรื่อง ผู้เขียนจึงเป็นผู้เล่าการเดินทางด้วยตนเอง ซึ่งบางเรื่องอาจจะสมมุติตนว่าเป็นคนอื่น เช่น รัชกาลที่ 5 ทรงพระราชนิพนธ์นิราศรัชนี โดยสมมุติพระองค์เป็นกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ข้าราชการบริพารที่ตามเสด็จไปด้วยเป็นผู้แต่ง และเมื่อทรงพระราชนิพนธ์นิราศท้าวสฤตการภักดี ก็สมมุติพระองค์เป็นท้าวสฤตการ ไปด้วย ส่วนทรภู่ เมื่อแต่งนิราศวัดเจ้าฟ้า ก็แต่งโดยใช้สำนวนว่าเป็น แฉะ พด บุตรชาย เป็นคนแต่ง หรือมิฉะนั้น นิราศบางเรื่องแต่งเป็นนิราศสมมุติ โดยเอาเรื่องตัวละครในวรรณคดี เรื่องต่างๆ มาแต่งบทให้ใหม่ เช่น นิราศอิเหนา นิราศมเหศวร นิราศพระอภัยมณี เป็นต้น แต่ไม่มีนิราศเรื่องใดที่ผู้แต่งจะสมมุติสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ให้เดินทางแทนตนเลย

2. บทนิราศเป็นการพรรณนาการเดินทางจากไป โดยพรรณนาจากจุดเริ่มต้นการเดินทาง ซึ่งโดยมากมักจะออกเดินทางจากบ้านเกิดเมืองนอน คือ อยุธยา หรือ กรุงเทพฯ ฯ แล้วพรรณนาเส้นทาง การเดินทางต่อไปจนถึงจุดหมายปลายทางตามต้องการเดินทางไปถึง ดังนั้น นิราศส่วนมากมักจะมีข้อความซ้ำๆ กัน เพราะเส้นทางที่ออกจากกรุงเทพฯ ฯ มีไม่กี่ทาง คือ บางจาก บางพูด บางบอน สามเสน สาม-โลก เกาะเรียน เกาะสีชัง บางพลัด บางซื่อ บางเขน ฯลฯ จึงมักถูกเอ่ยถึง อยู่บ่อยๆ เมื่อพรรณนาการเดินทางชมกษัตริย์ไม่ผ่านสถานที่ต่างๆ ไปจนถึงจุดหมายปลายทาง ก็เป็นอันจบลงแค่นั้น นิราศบางเรื่องพรรณนาแต่เส้นทางที่ผ่านไปจนถึงจุดหมายปลายทาง เช่น นิราศพระยาตรี นิราศตามเสด็จ ฯ นิราศไปแม่น้ำน้อย นิราศเวียงจันทน์ นิราศนรินทร์ เป็นต้น และนิราศพวกนี้มักจะเป็นนิราศที่เขียนเมื่อรวมขบวนทัพ นิราศบางเรื่องพรรณนาสภาพของเมืองปลายทาง และพรรณนาด้วยวาจาผู้แต่งทำอะไรที่นั่น เช่น นิราศศรีอยุธยา นิราศชะอำ นิราศของสุนทรภู่ เป็นต้น

ส่วนเมฆุต เป็นการพรรณนาย้อนกลับ ยักยะไม่ได้พรรณนาการเดินทางจากอลา-มายังภูเขารามศิริ เมื่อครั้งลูกท้าวภูเวระ เนรเทศออกมา แต่กลับกล่าวพรรณนาเส้นทางจากภูเขารามศิริย้อนกลับไปสู่บ้านเกิดเมืองนอน

3. การพรรณนาของนิราศและเมฆพุ่มไม้บรรยากาศที่ติดกัน ผู้แต่งนิราศจะพรรณนาการเดินทางควยอารมณ์ แสดงความรู้สึกที่เศร้าสร้อย เพราะขังไกลบ้านออกไป ผู้แต่งก็ขังห่างไกลคนรักออกไปทุกที ความที่มีใจจดจ่ออยู่กับคู่รัก จึงทำให้มีส่วนใจความงามอันแท้จริงของสิ่งที่พบเห็นระหว่างทางอันได้แก่ธรรมชาติสองข้างทาง เมื่ออ่านบทนิราศต่างๆ เราจึงได้รับความรู้ในด้านภูมิศาสตร์พรรณนาเท่านั้น แต่ไม่รู้อย่างละเอียดของสถานที่นั้นๆ หรือความสวยงามของธรรมชาติต่างๆ กวีตรึงคิดถึงคู่รักจนขาดความสังเกตในสิ่งเหล่านี้ ดังนั้น เมื่อผ่านไปทีใด มีอะไรสักใจให้นึกถึงคนรัก กวีจึงมักพรรณนาความในใจออกมา วิธีการที่กวีไทยใช้กันคือ "การเล่นคำ" เพราะข้อที่ใช้เรียกสถานที่ต่างๆ ชื่อต้นไม้ ดอกไม้ สัตว์ต่างๆ มักจะมีความหมายในคำนี้ให้อารมณ์ทางความรัก เช่น บางจาก บางชอน บางพลัด บางช้อ บางชวาง ต้นจาก ต้นรัก ต้นระกำ ปลาแกมช้ำ ปลาเนื้ออ่อน เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะชื่ออย่างไร กวีก็มีความสามารถในการพรรณนาให้เกี่ยวข้องกับเรื่องความรัก ความในใจได้ทั้งสิ้น แต่ความเปรียบในนิราศต่างๆ มักจะซ้ำกัน กวีรุ่นหลังเมื่อแต่งใหม่ก็มักจะพยายามหลีกเลี่ยงไม่ให้เหมือนของเก่า โดยจะให้ดีกว่าหรือดีเท่าเทียมกัน แต่บ่อยครั้งที่ไม่อาจเลี่ยงไปได้ บทเปรียบเทียบที่ต่างไปจากของเดิมได้ เพราะชื่อที่ยกมาอาจมีความหมายบังคับไว้ กวีจึงต้องเลี่ยงไปแก้ไขในเรื่องภาษาให้กลมกลืนรื่นหูแทน แต่ความเปรียบที่ซ้ำกันในนิราศเรื่องต่างๆ นี้ ไม่ถือเป็นข้อเสียหายนะ แต่ถือกันว่าเป็นการรักษาแบบของเก่าที่ได้อาอย่างกันมาเป็นทอดๆ ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างการพรรณนาถึงตำบลต่างๆ ใน นิราศเวียงจันทน์ ของสมเด็จพระยาเดชาติศร์ มาเป็นตัวอย่าง 4 - 5 บท ซึ่งในนิราศเรื่องอื่นๆ ก็พรรณนาทำนองนี้

บางพลัดพลัดแม่โอ	อนิจจัง
เพรงพพรากเขาขง	ขุนแดน
บาปพันบงจำบัง-	อรอก เร็มเอช
จำพลัดเจ้าพรากแมน	หนิงบ้านคำบล

บางอ้อคิดก้อ	อรทำ ปี่เอษ
เหม็งทแยเฮาจำ	เป่าจ้อ
ปราศเสียงประโลมล้ำ	ถูกเส้นท นางนา
เคยแม่เป่าป้อ	โศคอ่อนเอาใจ

บางทือนามชื่อแสร้ง	สุจริต ธานี
เห็นแต่คลองแกลงจิตร	ไปแจง
เกดือกกดคอคอนคอคิต	ใจอยู่ คลองเฮย
ใจแม่ชื่อเคียวแสร้ง	ชื่อนั้นธานี

บางบอนกลซ่อนเรน	ภริมยชวัญ คาเอษ
ซ่อนเงื่อนงำเงากัน	กับเจ้า
ซ่อนสิ่งสำคัญวัน	จักจาก
ส่องกำสรคซ่อนเตรา	โศกแสร้งแข่งใจ

ส่วนการพรรณนาธรรมชาติ มีทั้งการพรรณนาแบบเดียวกับที่พรรณนาสถานที่
คือ พรรณนาไปพร้อมกับการคร่ำครวญ หรือแสดงความในใจ เช่น ในนิราศ
พระประธม พรรณนาคอกไม้ไวว่า

ดอกซ่อนชูรดูกชู	เอกองค
ชูมากหม่นหมอนงค	หอนแมน
ศรีเสาวภาคย์พิมลทรง	สายสุด สวาสดินา
โกรธเทาโกรธแสนแค้น	สพทนาภาเกษม

ล้ำควนอวลอบฟุ้ง	สุคนธรยจร
คณิงกลันล้ำควนอร	อบเนื่อ
นมสวรรค์นิกนพสมร	เคชอุณ อกเอษ
หวลภริมยสรส เกอ	กลันกล้ำล้ำควน

ในนิราศเรียงจนพรรณนาถึงทิว

นางนวลนิกวาหนา	นวลเดือน
เคาคูเคาโงงเหมือน	แมงแลว
แขกเคาขบเคือน	นุชไต้ มาแม่
โอวาแกวโพนแกว	ไซแกวตาเรียม

ปากทางประเหลโอษฐ์ช้อย	ชออน พแม่
โออีลุมไปงอน	เทอเทอ
กางเขนคิคุกร	กางกอด
ฉัตรระโนนิกเนื้อ	แนบเนื้อแนบโน

หรือพรรณนาโดยการ เล่นคำซ้ำกันทั้งชื่อคนและต้นไม้ เช่นในนิราศพระประธม

อัญชันแอบตุ้มตุ้ม	อัญชัน
แกวจับแกววนพรรณ	ดอกแกว
หกโชนกิ่งเพียงพัน	ทาทก
นกพริกจับพริกแล้ว	โลกเตนตามเมือ

ตลิ่งปลิงปลิงปลุกตง	รังเรียง
รังแนนรังนานเสียง	แซร้อ
คบบแคบแคเกียง	กูปลอค กัณนา
โงงแมกเคาโงงขอ	ชอคไซโศบับ

คับคลาคลาตาบแคลว	คลารัง
กระลุมพุกกระลุมภูผัง	ทกพรอง
กระทุมกระพาประนัง	คับทแซร
แกวเกาะกิ่งแกวชรอง	ลือตอชแกลงดาร

หรืออาจจะพรรณนาให้เห็นภาพของธรรมชาติแท้ๆ โดยไม่บรรยายความ
 ในใจลงไปด้วย เช่น ภาพยทอโคลงนิราศธารทองแดง ของเจ้าฟ้า ธรรมาธิเบศรทรง เรื่อง
 และใน นิราศตามเสด็จ ๑ ของพระยาตรัง พรรณนาไว้ตอนหนึ่งว่า

กาสรสุริโคกคั่น	เดินคง
กำเลาะกำล้งแรง	รานราย
ฉวิคเสี้ยวศิธรผง	ผุยผา
เป็นประกายฟุ้งคล้าย	กลอกแถม
พชกขโจมจันมฤคพลิว	พลิกกาย ลงแฮ
เปล่งปลาบแสงตาแพลม	พลุ่งขอย
คมำคำรามทราย	ทอนโลก
ถนอับสีเหาคลอย	กลาศหาง
แรคไฟเพ็ดเขียวแสดะ	สยาดแสยง
กือจรีกางสาม	เสมคสู
แรครองประจากแปลง	ปลักผุน
โถมแถมอมไมหลู	หลากผลา

จะเห็นว่า บทพรรณนาในนิราศ ส่วนใหญ่จะถือเอาความรู้สึกของกวี
 ผู้แต่งเป็นสำคัญ เมื่อผู้แต่งอยู่ในอารมณ์เศร้า และกำลังคิดถึงภรรยา จึงมองเห็น
 สิ่งต่างๆ ไม่สดชื่นแจ่มใส เห็นสัตว์อันคลอเคลียอยู่ด้วยกันก็คิดถึงภรรยามากขึ้นอีก
 และแม้บางครั้งกวีไม่ได้เห็นภาพเช่นนั้น ก็จะต้องราวกับได้เห็น เพื่อให้ความ
 พรรณนาสมบูรณ์

ในเมฆทูตของวรรณคดีสันสกฤต บรรยายกาศของเรื่องติดกันไป เพราะ
 เป็นการพรรณนายอนไปสู่บ้าน ดังนั้น ยักษ์ตัวเอกของเรื่องจึงมีความสุข
 เพราะยังเดินทางเร็วทันเท่าไร ก็จะเข้าไปใกล้ภรรยาไปทุกที ผู้พรรณนาจึงไม่มี

อารมณ์เศร้าสร้อยอย่างกวีที่แต่งนิราศ ดังนั้น จึงมองเห็นสิ่งต่างๆ เป็นภาพที่สวยงาม ทั้งสิ้น ทั้งภูเขา ลำธาร พืชหญ้า ป่าไม้ และผู้คน วิธีการที่กาลีทาสใช้ก็ผิดไปจากนิราศ เพราะกาลีทาสได้พรรณาสีที่ไม่มีชีวิตให้ดูประหนึ่งว่ามีชีวิต และเข้าถึงจิตใจของสิ่งต่างๆ ราวกับสิ่งนั้นมีความรู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกับมนุษย์

ในขณะที่ธรรมชาติที่พรรณานำในนิราศให้ความรู้สึกที่หดหู่ตามอารมณ์ที่เราอ่านไม่เป็นสุขของผู้แต่ง ธรรมชาติที่พรรณานำในเมฆุตกลับให้ความรู้สึกที่รื่นเริง เพราะฤดูกาลที่พรรณานำในเมฆุตเป็นระยะเวลาที่เขาฤดูฝน พืชและสัตว์ต่างก็มีความชื่นชมยินดีที่ลมมรสุมพัดเมฆไหลลดหลั่นมา เพราะเป็นสัญลักษณ์ของความชุ่มฉ่ำและความอุดมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง ดังเช่นที่พรรณานำไว้ว่า

" Reviving nature bounteous shall dispense,

" To cheer thy journey, every charm of sense

" Blossoms, with blended green and russet hue,

" And opening buds, shall smile upon thy view,

" Earth's blazing woods in incense shall arise,

" And warbling birds with music fill the skies. ¹

กาลีทาสเป็นกวีที่ช่างสังเกต และมีความรู้เรื่องปฏิกิริยาในธรรมชาติ ซึ่งเราจะเห็นได้ชัดเจนในเรื่อง ดุคส์หาร มากกว่าในเมฆุต ในเมฆุตนี้ ได้พรรณานำให้เห็นว่าพืชและสัตว์ชื่นชมยินดีเมื่อเห็นเมฆฝนอย่างไร เพราะเห็นเล็กๆ จะบานเมื่อได้รับฝน นกกาเหว่า หงส์ นกยูง ต่างจะร้องเพลงด้วยความยินดียิ่งเมื่อถึงฤดูฝน ดอกกระทุ่ม และดอกไม้ต่างๆ จะเริ่มแย้มบาน และแม้แต่ผู้หญิงก็จะแต่งกายสวยงาม ประดับร่างกายด้วยดอกไม้พานาชนิด ภรรยาผู้สามีจากไปก็จะคลายความทุกข์เพราะถึงเวลาที่สามีจะไต่กลับบ้าน

¹ *Ibid.*, p. 22.

กาลิทาส เป็นกวีที่ใช้ภาษาพรรณนาความอย่างพิ่มเพื่อยและการพรรณนาให้
 สิ่งที่ไม่มีชีวิตมีภาพพจน์ราวกับมีชีวิต กาลิทาสทำได้มาก เช่น พรรณนาถึง
 แม่น้ำ เวตราวตี ว่า

" *There Vetravati's stream ambrosial laves*
 " *A dentle bank with mildly murmuring waves,*
 " *And there her rippling brow and polished face*
 " *Invite thy smiles, and sue for thy embrace.* ¹

มีบทเปรียบเทียบกับสิ่งหลายตอน เช่น เมื่อเมฆลอยผ่านไปเหนือแม่น้ำคัมภีระ
 ถึงสะท้อนเงาแม่น้ำในพื้นน้ำนั้น กาลิทาสได้เปรียบเทียบกับสาวคนรัก
 ที่ประทับภาพคนรักของเธอไว้ในหัวใจ

" *Now to Gambhira's wave thy shadow flies,*
 " *And on the stream pellucid surface lies,*
 " *Like some loved image faithfully imprest*
 " *Deep in the maiden's pure unsullied breast :* ²

อีกตอนหนึ่งพรรณนาภาพของภูเขาที่ต้นไม้อกคลุมว้าวราวกับร่างกายที่เต็มไปด้วย
 กล้วยขน

" *Next, o'er the lesser hills thy flight suspend,*
 " *And growth erect to drooping flowerets lend;* ³

1 *Ibid.*, p.25.

2 *Ibid.*, p 39.

3 *Ibid.*, p, 26,

Wilson อธิบายไว้ดังนี้

*The hill with upright flowers is like the
body with its hair on end* ¹

และ Kale อธิบายไว้เหมือนกันว่า

*Kadamba trees, although they didn't prominently
attract notice; but being suddenly covered with
flowers, they burst upon thy view, at once appearing
like the hair of the mountain standing on end* ²

Wilson อธิบายไว้ว่า อากาการขนลุกขึ้นนี้ กวีอินคุดีถือว่าเป็นความหมายของความชื่นชมยินดี ดังที่

*The erection of the hairs of the body is with
Hindus, constantly supposed to be the effect
of pleasure or delight* ³

เนื่องจากเมฆลอยไปในอากาศ มองเห็นภาพจากที่สูง ทำให้เห็นแม่น้ำ
ลำธารเป็นสายเล็กๆ จึงเปรียบแม่น้ำสินธุกับผมเปียของผู้หญิงว่า

" *The torrent passed, behold the Sindhu glide*

" *As though the hair - band bound the slender tide* ⁴

¹ Loc. cit.

² M.R. Kale, "commentary and notes," p. 50.

³ Op.cit., p. 26 .

⁴ Ibid., p. 27 .

การเปรียบเทียบนี้มีความหมายลึกซึ้งลงไปอีกว่า เป็นประคองภรรยาที่รอคอย การกลับมาของสามี เพราะผู้หญิงอื่นก็จะขมวดผมเป็นเปียเดียวเมื่อสามีไม่อยู่บ้าน

ในการพรรณนาถึงสถานที่ต่างๆ มีส่วนที่เหมือนกับนิราศ คือสถานที่ใดมีประวัติ หรือตำนาน เช่น หงกुरुเกษตร ราชคิริ เขาโกธลาต ก็มักจะกล่าวถึงตำนาน เหล่านั้นด้วย เช่นกล่าวถึงอรชุน ในสนามรบที่กुरुเกษตร กล่าวถึงแม่น้ำรันดิเทวะ ที่เกิดจากสายเลือดของวัวจำนวนไมถวน หรือกล่าวถึงแม่น้ำคงคาว่ามีกำเนิดมา อย่างไร เช่นที่นิราศกล่าวถึงตำนานของต๋าบลสามเสน เกาะพระ เป็นต้น แต่ใน เวลหุตม์มักจะกล่าวถึงเทพเจ้าต่างๆของฮินดู ซึ่งการพรรณนาเช่นนี้ไม่มีในนิราศของไทย

ในบทชมบ้านเมือง มีกล่าวถึงเมืองสำคัญ 2 เมือง คือ อุษษินี และอลกา ภาติหาสโกชรธนาใหญ่อันมองเห็นภาพความโอ้อาของเมือง และประชาชนที่ดำรง ชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ดังเช่นที่พรรณนาไว้ว่า นครอุษษินีสวยงามรมเย็นราวกับ เป็นส่วนหนึ่งของสวรรค์ตกลงมาคองบนโลก

" The fairest portion of celestial birth,

" Of Indra's paradise transferred to earth

" The lost reward to acts of virtue given;

" The only recompense then left to Heaven. ¹

ซึ่งบทเปรียบเทียบตอนนี้ เหมือนกับที่พรรณนาไว้ในกำสรวลโคลงคั่นว่า
 "อชฺรชยาคชิ่งฟ้า ลงดิน แลดู และในนิราศนรินทรกล่าวว่
 "อชฺรชยาคค่อมแล้ว ลอยสวรรค์ ลงดู"

เมื่อมาถึงนครอลกา ยักษ์จะได้พรรณนาให้เห็นความสวยงามของเมืองที่มี ปราสาทสูง 7 ชั้น เบียดเสียดยอดสู่ท้องฟ้า ประชาชนต่างสดชื่นอยู่ในความรัก

¹ Loc. cit.

ทั้งกลางวัน กลางคืน เพราะกามเทพสนุกสนานในการแปลงผีเสื้อหัวใจของ
หนุ่มสาว

4. เมฆทูต เป็นโคลกสั้นๆที่แสดงให้เห็น การพลัดพรากจากกันของคู่รัก
ซึ่งเป็นแก่นเรื่องที่เราจะพบลักษณะอย่างนี้ในบทประพันธ์อื่นๆของกาลิเลโอด้วย เช่น
รุมงด์ กุมารสักรว ศฤนคธา เช่นเดียวกับในเมฆทูต กาลิเลโอต้องการแสดงว่า
การจากกันเป็นการทดลองของความรัก และความทุกข์ทรมานเนื่องจากการพลัดพราก
จะช่วยเผาผลาญกิเลสในใจให้หมดสิ้นไป ความใคร่จะถูกทำให้บริสุทธิ์จนกลายเป็น
ความรักของดวงใจสองดวงที่หล่อหลอมเข้าด้วยกัน

การพรรณนาถึงความรัก ปรากฏอย่างชัดเจนในภาคที่ 2 ของเรื่องที่เราเรียก
ว่า อุตตรเมฆ แต่แทนที่ผู้แต่งจะพรรณนาถึงความรักที่โหม่งใจของคนที่ต้องจากภรรยา
ไปอย่างทิวไทยได้พรรณนาไว้ในนิราศต่างๆ ในเมฆทูต กาลิเลโอกลับพรรณนาให้
เห็นความเจ็บปวดและความทุกข์ของภรรยาที่สามีละทิ้งไป ความทุกข์ทรมานหัวใจ
ของเธอเป็นว่าจะขาดใจ แต่เธอก็ยังรอคอยเขาด้วยความซื่อสัตย์ อาศัยความรัก
และความหวังเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงหัวใจ ดังเช่นที่ ส. ถ. อุษุชยา แปลไว้ว่า

หญิงนางผู้พลัด	พรากแล้ว
คือผกาถูกรอน	จากตน
ความหวังคงโยย	พันจิต
จึงประคองน้องพ	พระกาธ ¹

ในบทนิราศ กวีมักจะพรรณนาความซอกซำระกำใจของคนที่ต้องจากนางผู้เป็น
ที่รักไปโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยง การเดินทางห่างไกลออกไปจึงเป็นสิ่งเสียดแทงใจให้
เจ็บช้ำยิ่งขึ้น ดังในกำสรวลโคลงคนพรรณนาไว้ว่า

¹ วงวรรณคดี (23 ตุลาคม, 2489), หน้า 42.

เขียนาเขียนจากเจ้า	กุเจบ
เจบระหนโทษทา	จะใจ
เขียนาเขียนนามเพน	อกอญ
อกอญเพราะนองไท	ตากคน 1

หรือนายรินทร์เบศร์ รำพันไฉวา

มิตรใจบริษั่มจอกเจ้า	จักคิด ถึงดา
จากขมรอนเสมอจิต	พิบาง
ดาลิมมลายปิลิด	แปลนสวาท
จำพิโทษโทษ่าง	คำเข้าข้างาย 2

หรือพระยาตรังรำพันไฉวา

อัครรชชอนแหบไท	โทษทิว
สารพัดสรรทางคเชญ	ขุนแดน
ภาคยทรงพหวิหววิ	ไผหวาด
ตบคงจนทรมวนแมน	มิดมล 3

ในนิราศไม่ค่อยมีการพรรณนาถึงผู้หญิงที่รอคอยอยู่ว่ามีความรู้สึกอย่างไร มีปรากฏอยู่ในนิราศเพียงบางเรื่องเท่านั้นที่พรรณนาว่า ผู้หญิงที่รอคอยอยู่จะทุ่มพ่ายน้ำตา ระทมทุกข์จนหมดความเอาใจใส่ในความสวยงามของเรือนร่างตนเอง เช่น ไม่สร้างผม ไม่แต่งตัว แต่เรื่องคตินิยมในการแต่งผมของไทยและอื่นๆไม่เหมือนกัน ผู้หญิงอื่นๆจะชมวดผมเมื่อสามีจากไป แต่ของไทยถือว่า การส่ายผมรุ่งรัง

1 กำสรวิลโคลงคืน, หน้า 33.

2 นิราศนรินทร์, หน้า 31.

3 "นิราศคามเสด็จ ฯ" ประชุมนิราศกำโคลง, หน้า 47.

เป็นเครื่องหมายของการไต่กร้ออย่างรุนแรง ไม่มีเวลาและความเอาใจใส่ให้
เวลาให้สวยงามเรียบร้อย อย่างไรในนิราศกรุงเก่าพรรณนาไว้ว่า

คนมองตกเข็มนา	นวลนาง โฉนแฉ
ผาจะชรับสุชลตาง	ชรับน้ำ
สาางเสยเสยชคสาาง	ศกแสก เสียดา
จะวางสระทะเลเตลา	คลีช่องมวษสยาย ¹

นอกจากนี้ยังบรรยายว่านางจะลืมแต่งตัวให้สวยงามอย่างเคย ไม่ได้ดองไร
คักเล็บ เขียนคิ้ว ปรมน้ำอบ ฯลฯ เพราะเหตุว่าไม่รู้จะแต่งไว้ให้ใครเข้าชม
คังโคลงต่อไปนี้

แหบนากจากนุชแลว	ลืมดอง ไรดา
เล็บจะลืมเจียนนอน	นับน้ำ
ไมส้อยชุนางอน	งามสรัพ พิเอย
จากจะวาชวาดคิ้ว	ชาคางเขียนไร
โถตะคันเกยอบน้ำ	นวลละออง อาบเอย
จะวางอาอังกทมอง	หมนค้ำ
ปรึกรุปรงประทีนทอง	วาชทาบ ทาดา
จะลูปแลแต่น้ำ	เนตรไรชะโลมสรง ²

ในเมฆทุกพรรณนาไว้ว่า : "ตงแต่ไซคชะตาที่แสนโหดร้ายบังคับให้เขาต้อง
พราดไปจากนาง นางเห็นอวยอนตรอมใจจนบังเกิดริ้วรอยบนใบหน้า เล็บขาวเพราะ
ไม่ได้คัก ผมที่เคยสลวยสวยงามก็ไร้การประดับด้วยดอกไม้และไข่มุกอย่างเคย"

¹ "นิราศกรุงเก่า," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 344.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 345.

Wilson

ได้ออกเป็นโคลงภาษาอังกฤษไว้ว่า

" And, with neglected nails, her finger chase,
 " Fatigued, the tresses wandering o'er her face.
 " Firm winds the fillet, as it first was wove,
 " When fate relentless forced me from my love;
 " And never flowery wreaths, nor costly pearls,
 " Must hope to decorate the fettered curls ;¹

ทั้งในเมฆุตตและในนิราศพรรณนาตรงกันถึงผู้หญิงว่าจะร้องไห้ด้วยความทุกข์
 ทวมพันและรอคอยข่าวคราวจากสามีด้วยใจจดจ่อ ในนิราศวัดรวกกล่าวไว้ว่า

โอโอเขาวลัษณสร้อย	ส่งสาร พี่เอ๋ย
เจ้าจ๊กคอย เรือมชาน	ชาวลา
ทองจะเย็บเข็นปาน	ปูนป่า ปู่แฮ
จะเสนาะแต่นองอา	โอรุร้องเรียกเรียก
จ๊กคอยทุกค่ำเช้า	เพรพาด
ขามเมื่อสิ้นสุริยฉาย	ซัดฟ้า
กรแมจ๊กประคองชาย	สไบเข็ด เนตรแฮ
แป้งจ๊กลิ้มผักหนา	เลือดเนื้อนวลวิ ²

ในเมฆุตตพรรณนาไว้ว่า : "ภรรยาหมายผู้ไร้อยู่ของยักจะงั้นวันเดือน
 ที่สามีเธอจากไปด้วยการวางคอกไม้ไว้ที่พนตามวันเวลาที่ผ่านไปตั้งแต่เมื่อสามีออกจาก
 บ้าน ยักจะจึงอยากจะเร่งวันคืนอันทรมาณนี้ให้ผ่านไปโดยเร็ว และถึงเวลาที่เธอจะ

¹ Ibid., p. 84.

² "นิราศวัดรวก," ประเพณีนิราศคำโคลง, หน้า 408.

ได้เดินทางกลับบ้านมาถึงเสียที”

- " At times, such solace crimates her mind
 " As widowed wives in cheerless absence find ;
 " She counts the flowers, now faded on the floor,
 " That graced with monthly piety the door.
 " Thence reckons up the period, since from home,
 " And far from her, was I compelled to roam ;
 " And deeming, fond, my term of exile run,
 " Conceive my homeward journey is begun. ¹

การพรรณนาถึงความทุกข์ระทมของผู้หญิงที่สามีจากไปนั้น มีอยู่ในนิราศบาง-
 เรื่องเท่านั้น เช่น นิราศกรงแก้ว (บทที่ 100 - 6) นิราศไปแม่น้ำน้อย (บทที่ 31-6)
 และ นิราศวัดรวก (บทที่ 146 - 55) นิราศส่วนใหญ่เป็นการพรรณนาความทุกข์
 ของผู้แต่งถึงเป็นฝ่ายเดินทางจากไป แต่ในเมฆทุก จุดมุ่งหมายคือ การพรรณนา
 ให้เห็นความเจ็บปวดครวครวใจของภรรยาของยักษ์ การเอ่ยถึงความทุกข์ของยักษ์
 เองมีน้อยมาก มีกล่าวในตอนต้นเรื่องว่า ความทุกข์ทำให้ยักษ์ชুবพอมจนกำไลหลวม

- " And sorrow, withering every youthful charm,
 " Had slipped the golden bracelet from his arm ;²

ในตอนท้ายเขาได้ฝากเมฆไปบอกแก่ภรรยาว่า เขาเองก็โทมัส้อยู่ไม่แพ้นาง
 เขาคิดถึงนางและพยายามจะวาดภาพของนางในความกิดคำนึง แต่ก็ไม่อาจจะทำได้
 เพราะน้ำตาตกลงมาไหลรินให้พรามัวไปหมด ดังที่ว่า

¹ H.H. Wilson , p. 82.

² Ibid., p. 3.

" In vain; - for envious tears my purpose blight ,
 " And veil the lovely image from my sight. ¹

และอีกตอนหนึ่ง ยักษ์พรณาคความคิดถึงที่เขามีต่อภรรยาไม่ว่าในยามหลับหรือตื่นว่า : "ความทุกข์นทรมานใจให้เขารำไไพนาง และในยามหลับบ่อยครั้งที่เคียวที่เขาละเมอเหยียดแขนออกไขว่คว้าเพื่อจะกอดนางไว้ แต่เขาก็โคมตะเพียงสัมผัสกับความว่างเปล่าของอากาศ

" Believe me, dearest, that my doom severe;
 " Obscains from heavenly eyes the frequent tear ;
 " And where the spirits of these groves attend
 " The pitying drops in pearly showers descend,
 " As oft in sleep they mark my cutstretched arms,
 " That clasp in blissful dreams thy fancied charms,
 " Play through the air, and fold in fond embrace
 " Impassive matter and ethereal space. ²

การมองเห็นสิ่งใดแล้วคิดเปรียบเทียบกับความงามของผู้หญิงอย่างที่พรณาคในนิราศนั้น ก็ได้รับอิทธิพลมาจากการเปรียบเทียบในวรรณคดีอื่นคู่ทวีป ในเมษทูตกาลิศาสโลกให้ยักษ์กลาวเปรียบเทียบกับสิ่งที่เขาเห็นตามธรรมชาติกับความงามของภรรยาว่า : "รูปร่างของนางอ่อนแออ่อนไหวราวกับจะชมความไหวพริ้วของขนหางนกยูง นกมละมุนละไมราวกับรัศมีจันทร์ ตาหวานราวกับเนตรทราย และนิ้วโก่งงามของเขาก็ราวกับระลอกคลื่นในลำธาร"

¹ *Ibid.*, p. 93 .

² *Ibid.*, p. 94.

- " Goddess beloved ! how vainly I explore
 " The world, to trace the semblance I adore.
 " Thy graceful form the flexile tendril shows,
 " And like thy locks the peacock's plumage glows:
 " Mild as thy cheeks, the moon's new beams appear
 " And those soft eyes adorn the timid deer;
 " In rippling brooks thy curling brows I see,
 " But only view combined these charms in thee. ¹

5. ข้อแตกต่างประการสุดท้าย คือความรู้สึกของกวีผู้แต่งที่มีต่อภรรยาของเขา. ในนิราศผู้แต่งมักจะกล่าวละห้อยละเหี่ยเป็นท่วงภรรยา ส่วนมากมักจะมีบทพรรณนาฝากภรรยาไปกับเทพเจตาต่างๆ หรือวานให้ "ใคร" หรือ "อะไร" ช่วยคุ้มครองดูแล การพรรณนาคิดแบบอย่างมาจากกำสรวลโคลงต้น ซึ่งมักสรุปในตอนท้ายว่าเขาฝากนางไว้กับใจของนางเอง เพราะนางสวยงามมากจนไม่อาจไว้ใจใครได้ กวีบางคนกล่าวเป็นท่วงภรรยา เกรงว่าจะไม่ซื่อสัตย์ต่อตน เช่น นิราศพระประยง ผู้แต่งรำพันไว้ว่า

โอศรีเสาวลักษณ์ผู้

ยามนิราศตรรก

ปราณีผู้ซึ้งลักษณ์

ใครจักแอบแนบชายาง

เพญพิภตร พ็เอย

เรอสร้าง

ดาญเทวด เคียวแม่

กุเคลลาดลิ่งถนอม ²

¹ Ibid., p.p. 91 - 2 .

² "นิราศพระประยง," ประชุมนิราศคำโคลง, หน้า 157.

กัณโฑ	แรมวราง
จกัณโฑ	ทอนรู
ขังคองคอง	จริงแน โฉนนา
ดาแมทลงลน	ชินแลวลิมเรียม 1

แต่ในเมฆทูกาลิทาสต้องการแสดงให้เห็นความถึงใจและคุณค่าของความรัก และความซื่อสัตย์ของภรรยาที่มีต่อสามีอยู่ทางไกล ภรรยาของยักษ์ไม่ใช่คนอื่นกีนอื่น นอน ละเลยต่อหน้าที่ภารกิจต่างๆตลอดจนความสวยงามของร่างกาย เจอรำไห่น้ำตา ไม่ขาดสาย และภาพของภรรยาผู้ทศุภระพมนั้น ไม่ใช่ภาพที่กาลิทาสพรรณนาให้เราเห็นโดยตรง แต่กาลิทาสให้ยักษ์ผู้สามีเป็นผู้เล่าเอง เป็นการแสดงความเชื่อมั่นในความรัก และศรัทธาของภรรยาที่มีต่อตัวเขา ยักษ์โคกลาวา : "เธอยังคงเป็นภรรยาคนเดิมของเธอเช่นเมื่อเธอยังไม่ได้จากนางไป เธอยังเป็นผู้ครอบครองหัวใจรักของนางแต่เพียงผู้เดียว และยังคงศรัทธาเชื่อมั่น และไว้วางใจในตัวของเธอสามีอย่างไม่มีอะไรจะลบล้างได้"

" The same fond wife as when compelled to part,
 " Her love was mine, I still possess her heart,
 " Her well - known faith this confidence affords,
 " Nor vain conceit suggests unmeaning words. ²

และยักษ์โคกลอบโยนเธอให้เชื่อในโชคชะตาว่าคนเรามีโชคร้ายแล้วจะมี โชคดี : "จงเชื่อในอนาคตกาล เพราะจะเห็นว่าคนที่เคราะห์ร้ายอยู่ตลอดไป มีน้อย ชีวิตเหมือนวงล้อที่หมุนไปรอบๆ ประเดี๋ยวก็กระดอนขึ้นสู่อากาศ ประเดี๋ยว

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 276.

2 *Ibid.*, p. 85

ก็กลับจมนลงคืน สลับเปลี่ยนหมุนเวียนไปเป็นนี้ ชีวิตที่มีโชคร้ายในวันนี้ จะต้องมี
โชคดีในวันข้างหน้า"

" Trust to futurity ; for still we view

" The always wretched, always blist, are few :

" Life like a wheel's revolving orb, turns round,

" Now whirled in air, now drazzed along the ground. ¹

เมื่อหมดฤดูฝนในอีก 4 เดือนข้างหน้า การเนรเทศก็จะสิ้นสุดลงและเขา
จะได้ออกเดินทางมาหานางอีก

นอกจากนี้ กาลิทัสยังย้ำให้เห็นถึงความรักแท้ที่จะซึ่งยืนตลอดไป ว่า :
"ในความรักแท้ เวลาหรือความห่างไกลไม่อาจทำลายได้ และเป็นอิสระจาก
ความสนุกสนานทั้งหลาย ในยามจากกัน มันจะเติบโตขึ้นราวกับความชื่นฉ่ำที่หวน
กลับมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง ความทรงจำอันอ่อนหวานบางอย่าง และความน่ารักบาง
ประการทำให้ระทึกใจได้อีก"

" True love, no time nor distance can destroy ;

" And, independent of all present joy,

" It grows in absence, as renewed delight,

" Some dear memorials, some loved lines excite. ²

1 Ibid., p. 96.

2 Ibid., p. 98.